NEMZETI NŐNEVELÉS.

X. ÉVFOLYAM. 1889. JUNIUS. VI. FÜZET.

CSÁKY ÁLBIN GRÓF, VALLÁS- ÉS KÖZOKTATÁSÜGYI MINISZTER BESZÉDE

a képviselőház folyó évi május 20-án tartott gyülésében.

T. ház! Tekintve azt a körülményt, hogy, mikor a mult ősz folyamán a vallás- és közoktatásügyi tárczát átvettem, a költségvetés már részletesen meg volt állapítva, a tisztelt ház bizonyára kegyesen meg fogja engedni, hogy ezen budget egyes tételeinél az esetleg szükséges részletes felvilágosításokat az államtitkár úr is megadhassa; a mi azonban épen nem ment fel engem azon feladat alól, hogy mindjárt a vita kezdetén én is felszólaljak; mert nemcsak természetesnek, de jogosnak is tartom a t. háznak azon várakozását, hogy a budgetvita folyamán nézeteimmel és felfogásommal, legalább általánosságban megismerkedjék.

Legalább általánosságban mondom, mert olyan ügykörben, mint a minő az enyém, melyben nagyfontosságú tudományos, egyházpolitikai, felekezeti, minden fokozatú oktatási, nevelési, emberbaráti, művészeti feladatok és kérdések a legtarkább egymásutánban váltakoznak, minden részletre kiterjedő programmot megállapítani egyáltalában nehéz, egy pár hónap lefolyása alatt pedig — azt hiszem — teljesen lehetetlen. Nem tagadom ugyan, hogy midőn a miniszteriumba beléptem, már egyes detail-nézeteket és felfogásokat is hoztam magammal, valamint, hogy olyanokat eddigi miniszteri hivataloskodásom alatt szereztem is. Egyikére, másikára a vita folyamán, sőt e beszédem folyamán is vissza fogok térni; egészben véve azonban ezen detail-nézetek és felfogások csak elméleti értékkel birhatnak mindaddig, míg meg nem győződtem arról, hogy azok a gyakorlatban tényleg alkalmazhatók is.

Már most, t. ház, a mi az általános programmot illeti, azt

tartom, hogy ennek változatlanúl egynek és ugyanazonosnak kell maradni, bárki üljön e miniszteri széken, és hogy ez egy pár rövid mondatban összefoglalható. A vallásügyek terén az állami és királyi jogoknak, ugy, a mint azokat törvény és törvényes gyakorlat megállapította, teljes megóvása mellett egyuttal teljes tiszteletben tartása az egyházi és felekezeti jognak és munkakörnek, valamint az egyéni lelkiismereti szabadságnak, továbbá azon kérdéseknek, a melyeknek sem törvény, sem törvényes gyakorlat nem provideál, az illető érdekelt tényezőkkel lehetőleg egyetértő, kölcsönös bizalom alapján való megoldása, természetesen az állam érdekét mindig szem előtt tartva.

Magyarország kultuszminisztere nem egy egyháznak, nem egy felekezetnek kultuszminisztere, hanem az államérdek képviselője a vallási ügyekben, de a jogállam, a valódi szabadelvűség szabta korlátokon belül, melyek határozottan követelik, hogy az egyházak és felekezetek érdekei, az egyén lelkiismereti szabadsága, mindaddig tiszteletben tartassanak, mig az állam vitális érdekeivel összeütközésbe nem jönek. És a mint kell, hogy a kormány az állam minden irányban való életérdekeinek sérthetetlensége fölött féltékenyen őrködjék, úgy kell, hogy az azokkal ellentétben nem álló egyházi és felekezeti érdekeket oltalmába is vegye, egyenlően igazságos mértékkel mérve minden vallásos meggyőződésnek, mert az, mint a polgárosodás egyik leghatalmasabb tényezője, az állam sajátlagos, legfőbb érdekei sorából soha ki nem törülhető.

A közoktatás terén a fennálló törvényeknek pontos, erélyes, minden irányban való igazságos végrehajtása, a még fennálló hézagoknak — melyekről majd később fogok szólani — kellő időben és módon való kitöltése; és az eddig elért igen jelentékeny eredményeknek nemcsak fentartása és biztosítása, hanem lehetőleg fokozása, lehetőleg kiterjesztése és fejlesztése azon határig, melyet elénk a pénzügyi helyzet szab.

Jól tudom, t. ház, és mélyen érzem, hogy a kulturális törekvéseket nem lehet és nem szabad csupán a kétszerkettő-négy szempontjából mérlegelni. Jól tudom, hogy a kicsinyes fukarság nincs helyén, a hol nagy czélok biztosításáról van szó; de viszont az általam jelzett szempontnak teljes és következetes mellőzése bizonyára

nagy kárára volna maguknak a kulturtörekvéseknek is; mert a pénzügyi helyzet tarthatatlansága, vagy csak nagyobb mértékben való megzavarása is kétségkívül halomra döntené nagyrészt az eddig elért eredményeket és valószinűleg megsemmisítené az összes kezdeményezéseket.

Nem lehet feladatom, t. ház, az eddig elért eredményeket részletezni, nem lehet feladatom vázolni azt a nagy haladást, mely kivált az utolsó tiz év alatt észlelhető; ismeri ezt mindenki, ki a közügyek iránt érdeklődik, s a törvényhozás tagjainak hivatalos tudomásuk van erről, azon jelentés nyomán, melyet a közoktatásügyi miniszter évről-évre a t. ház elé terjeszteni szokott, s melynek utolsója — a 17-ik — épen a legközelebbi multban részletes, beható és nagyon tanulságos megvitatás tárgyát képezte a közoktatásügyi bizottságban: — de feladatomnak tartom, t. ház, rámutatni az érem másik oldalára, rámutatni a még létező hiányokra, rámutatni még akkor is, ha köztudomású dolgot mondanék is; mert a t. ház ebből fogja legvilágosabb képét kapni annak, hogy hova törekszem, mit tartok a legfontosabb és legsürgősebb teendőnek.

Minden épület szilárdsága legnagyobbrészt attól függ, hogy elég biztos-e, hogy elég mélyen van-e a talajba fektetve; azért alulról kezdve első sorban felemlítem a *kisdedóvás ügyét*, a melylyel a törvényhozás eddig aránylag igen keveset foglalkozott és mely mégis mint az oktatási, nevelési, közegészségi és igen nagy fontosságú nemzeti érdekeknek góczpontja mindig kiváló gondot és figyelmet érdemel. Jobb és nagyobb succrescentiát kell nevelnünk, hogy egyszer számosabbak és jobbak legyünk, s azért már a kisdedeket kell gondjaink alá vennünk. A czélt azonban csak úgy fogjuk elérni, ha a társadalom, a községek és egyesek tevékenységének tág tért nyitva, az állam a maga részéről megszabja törvenyben azt, a mit a jelzett czélok biztosítása végett szükségesnek tart és másrészt financziális erejével pótolja azt, a mi a társadalom s egyesek erejét túlhaladja.

Az *elemi oktatást* illetőleg köztudomású dolog, hogy még mindig nincs elég elemi iskolánk s hogy a tankötelesek jelentékeny száma még mindig nem nyer elemi oktatást, hogy a tanitók egy részének kepesítettsége még mindig hiányos és hogy a tanitók fizeté-

sének ügye még mindig kellően rendezve nincs; a mihez a magam részéről még hozzá teszem, hogy a *nyugdíj-törvénynek revizióját* úgy a tanítók, valamint a polgáriskolai tanárok érdekében nagyon sürgősnek tartom.

A *középiskolai téren* ellenben bizonyos túltengés észlelhető. A középiskolák száma legalább is elégséges, habár territoriális elhelyezésük nem mondható szerencsésnek. Az alsó osztályoknak látogatottsága aránytalanúl sokkal nagyobb, mint a felsőbb osztályoké; mindamellett a felső osztályokból kikerül még oly elem, a mely magasabb, tudományos kiképzésre nem alkalmas. Oda kell tehát törekednünk, hogy csekélyebb tehetségű ifjaink már ideje korán más keresetpályára menjenek, a hol az államnak még mindig hasznos polgáraivá válhatnak, míg ha könnyen keresztül csúszhatnak a középiskolákon, a főintézeteknek befejezése után rendszerint csak azok számát szaporítják, a kik úgy az államnak, mint a társadalomnak terhére vannak.

Ezen törekvéssel természetes összefüggésben áll a *szakiskolák*, valamint a *polgári iskoláknak* kellő számban való felállítása, valamint kellő módon való szervezése is. A középiskolák terén ezenkívül figyelemmel kell lenni arra, hogy a túlterheltetés ellen itt-ott felmerült panasznak véget vessünk és pedig első sorban helyesebb tanmódszer alkalmazásával.

Azért mondom, helyesebb tanmódszer alkalmazásával, mert kétségtelen, hogy a külföldön, kivált Franczia- és Németországban, a középiskolákban jóval többet tanítanak, mint nálunk és így a túlterheltetés, a mennyiben nálunk megvan, a helytelen tanmódszer következménye.

Végül egészben és általánosságban, az *egységes középiskolának* jövőben való megteremtése szerintem kell, hogy kitüzött czélunk legyen. Én nem osztozhatom azok nézetében s nem tehetem magamévá azok felfogását, a kik a gimnáziumot kizárólag magas, tudományos és eszményi, a reáliskolát pedig ellenkezőleg csakis gyakorlati czélúnak akarják feltüntetni. Hiszen minden művelt, minden hasznos munkásságra törekvő férfiúnak nemcsak gyakorlati isme-

retekkel kell birnia, hanem egyuttal magasabb felfogással és aspirációkkal is.

A *főiskoláknak állapota* rendszerint attól függ, hogy minő elem kerül ki a középiskolákból. A középiskolák állapotának javítása tehát önkényt eredményezi a főiskolák állapotának javulását. Ezen, valamint a tanerők helyes megválasztásán felül azonban még speciális körülmények is kötik le figyelmünket e téren.

Az egyetemi szabályzat — és itt első sorban a budapesti tudomány-egyetemre gondolok — mindenesetre revizió alá veendő. Intézkedés teendő szerintem az iránt, hogy az előadások pontosabban hallgattassanak, hogy a hallgatók több szorgalmat fejtsenek ki, a mi szerintem a kollegiumok kötelezővé tételével érhető el. A tanulmányi és vizsga-rendnek szintén változtatás alá kell esnie, úgy a tudományos képzés, mint a hallgatók jól felfogott érdekében. Végre a tanpénzek, tandíjak és leczkepénzek kérdése is valahára megoldandó, szerintem maguknak a tanároknak tekintélye érdekében.

A harmadik egyetem eszméje nem ejtendő el. Annak felállítása azonban gondosan előkészítendő, figyelemmel arra, hogy ez nemcsak financziális kérdés, hanem a kolozsvári második egyetem teljes felszerelésével és kiegészítésével, valamint a jogakadémiák kérdésével összefüggőleg megoldandó nagy és fontos feladat.

Mindezek mellett kiváló gondot és figyelmet érdemelnek a *speciális kulturtörekvések*, melyeket büntetlenül egyetlen nemzet sem hanyagolhat el, mert állandó állami jólét és tartós nemzeti nagyság nem képzelhető a szépnek, a nemesnek és eszményinek ápolása és fejlesztése nélkül.

A legkevésbbé hanyagolhatná el ezeket a magyar állam és a magyar nemzet, melynek külön kulturális missziója van és a mely ezen kulturális missziónak köszöni azon kiváló helyet, a melyet az európai czivilizált államok sorában elfoglalt.

Már most, összefoglalva egy keretbe közművelődésünk egészét, nem tehetem, hogy ezen alkalommal és ezen helyről, hálás kegyelettel ne emlékezzem meg hivatalbeli elődömről: Trefort Ágostonról, és ne említsem fel az ő nagyszerű alkotásait, a melyek ma-

radandó emlékei lesznek magas konczepcziójának, bámulatos, sokoldalú tevékenységeinek, valamint a kivitelben erélyének, mondhatni, teremtő erejének.

A főváros állami intézeteit sorban meglátogatván, csudálva szemléltem a tudomány, a művészet és az oktatás különféle otthonjait, mondhatnám, itt-ott palotáit. Megelégedéssel láttam, hogy azok majdnem mind jól, egyesek mintaszerűen vannak felszerelve és örömmel tapasztaltam és észleltem bennük azt a friss, éltető szellemet, melyet Trefort oltott beléjük és a mely legjobb garancziája sikeres fejlődésüknek és működésüknek.

Hazafias önérzettel, sőt büszkeséggel töltött el azonban annak tapasztalása, hogy már vannak oly közintézeteink is, melyeket a legelőrehaladottabb európai államok legkiválóbb szakférfiai is teljes elismerésben részesítettek, sőt saját hazájukban felállítandó hasonló intézeteknél mintául is elfogadtak.

Ámde e nagyszerű alkotások nagy értékének és nagy jelentőségének teljes elismerése mellett, sőt épen e teljes elismerés folytán mindinkább megerősödik bennem az a meggyőződés, hogy közoktatásügyi politikánk egészben véve, immár forduló ponthoz ért, és hogy, a mint a gyomrot nem lehet folyton táplálékkal ellátni, hanem kell időt engedni az emésztésre is, ha azt akarjuk, hogy a test, a szervezet ereje gyarapodjék; úgy a közoktatásügy terén is a külső alkotások éráját kell, hogy a belső alkotások érája kövesse. Az inkább extenziv működés helyébe kell, hogy az intenziv működés lépjen.

Ez nem jelenti azt, hogy új alkotások ezentúl ki legyenek zárva. Hisz e nélkül még sokáig nem lehetünk el. Azt sem jelentheti, hogy eddig csekély gond fordíttatott a belmunkálkodásra; de egyszerűen jelenti a két irány közötti teljes egyensúly helyreállítását s jelenti kiválóbb újabb intézeteink és intézményeink teljes kifejlesztését és teljes kiegészítését.

E szempontból kiindulva, határoztam el magamat arra, hogy a budapesti második kerületi főgimnázium mellé egy finöveldét állítsak; ugyanezen fölfogásból kiindulva, tökéltem el magamat arra, hogy az autonom középiskolai tanárok nyugdíj-alapja ügyében

az illető iskolafentartókkal tárgyalásokat kezdjek. Ugyan-e szempontból változtattam meg már eddig is a tanárvizsgálati rendszert és készítem elő a tanitói nyugdíjtörvénynek már elébb sürgősnek jelzett revizióját.

Elismerem, t. ház, hogy a munkálkodás e neme korántsem oly látszatos, oly szembeötlő eredményű, mint a külső alkotások körüli tevékenység; de azért mégis bizonyára ép oly fontos, mint az és bizonyára ép annyira megérdemli, hogy az érdekeltek mind: az állam, a társadalom, a felekezetek, a községek és egyesek ez irányban a legnemesebb versenyre sorakozzanak. Mert azt a nagy czélt, a nemzeti kultura magas niveaura való emelését, csakis a lángeszű báró Eötvös József által törvénybe igtatott versengés útján lehet biztosítani. Az iskola nem hatalmi szférája egy-egy érdekeltnek, az iskola nem kizárólagos terrenuma sem az államnak, sem a felekezeteknek, az iskola közös porond, melyen az érdekeltek összességének nemes vetélkedése növeli nagygyá, növeli hasznossá a jövő nemzedéket.

A mennyiben kis eszközök néha jó szolgálatokat tehetnek nagyobb czélok utáni törekvéseinkben, a t. ház engedelmével még két részletfelfogásomnak kivánnék kifejezést adni. Az első az, hogy a régibb törvényt új törvénynyel felcserélni még akkor is, ha a régiebnek némely hiányát konstatálom, csak akkor tartom czélszerűnek és kivánatosnak, ha a beállott viszonyok ezt elodázhatatlanúl, parancsolólag követelik.

Indokolom pedig e nézetemet a közigazgatási szolgálat részleteivel való foglalkozás útján nyert azon tapasztalatommal, hogy közigazgatási szolgálatunk hiányainak nagy részét a törvények, kormány és szabályrendeletek sokasága és azoknak gyakori változtatása idézi elő. Méltóztassanak csak meggondolni, hogy p. o. nagy része annak, a mit a törvényhozás, a kormány és a törvényhatóságok dekretálnak, a végrehajtás stádiumában egy hivatalban, egy kézben összepontosul, t. i. a szolgabirói hivatalban, hogy ezen közeggel rendszerint egyidejűleg és folyton az alispán, az árvaszék, a kir. adófelügyelő, a tanfelügyelő, a kir. épitészeti hivatal főnöke, a hadkiegészitési parancsnokság, a honvédzászlóalj parancsnokság

stb. közvetlenül vagy közvetve rendelkeznek, hogy tehát ezen végrehajtó közegnek majdnem az összes kormányzati ágak minden rendelkezéseinek minden részletét pontosan és alaposan kellene ismernie; erre pedig mindennapi irodai teendője nem hagy neki időt és ez teljesen lehetetlenné is válik, ha a rendelkezések mindúntalan változnak.

A reszortoknak elkülönített volta a felső fokokon természetesen és helyesen magával hozza azoknak részletesebb, behatóbb tárgyalását és elintézését; de ezen reszortok az alsó fokon megint egy kézbe folynak össze, és az a végrehajtó közeg azután már nem képes recipiálni mindazt, a mi általa recipiálandó volna.

Én tehát azon nézetben vagyok, hogy e nehézséget nem szabad fokozni és a már meglevő törvényt csak akkor szabad megváltoztatni, a már meglevő rendelkezést csak akkor lehet újjal felcserélni, mikor ennek parancsoló szüksége beállott.

A második részletes nézetem, melyet felemlíteni akarok és mely az előbbivel szoros összefüggésben áll, az, hogy közigazgatási szolgálatunkat egyáltalában s így tehát a tanügyi közigazgatási szolgálatot is, lehetőleg egyszerűsíteni kell, mert tartok attól, t. ház, hogy ha az irodai munka — mondjuk meg, a bürokratizmus — azon mértékben növekedik tovább, mint ez az utolsó két évtizedben történt, előbb-utóbb a nem érdemleges kimutatások és jelentések halmazában és tömkelegében meg fog fulni, el fog tévedni az érdemleges működés is.

A magam részéről már megtettem ez irányban a kezdeményező lépéseket, és a mint reménylem, már nem sokára oly rendelkezést fogok kibocsájtani, a mely az irodai felesleges munka apasztásával a közszolgálatnak előnyére lesz.

Most már, t. ház — minthogy a vita folyamában amúgy is mindenesetre lesz alkalmam az egyes részletekre visszatérni — nem marad egyéb hátra, mint, a t. házat kérnem, hogy a vallás- és közoktatási miniszteri tárczának költségvetését, tekintettel arra, hogy az az általam képviselt nagyfontosságú érdekek igényeinek megfelel, de megfelel másrészt az állam financziális helyzetének is, változatlanul elfogadni méltóztassék.

A TANÍTÓNŐI HIVATÁS, MINT ÉLETPÁLYA HAZÁNKBAN.*

Napról-napra szárnyra kel itt-ott az a nézet, hogy a tanítónői pályán hazánkban máris jelentékeny túltengés uralkodik s ezért nagyon óhajtandó volna a tanítónőjelöltek számát apasztani s egyúttal a kenyérkeresetre utalt nők számára új életpályákat nyitni meg. Maga a kormány is elismeri ezt a tant s ennek hatása alatt intézkedett újabban a magántanítónői vizsgák megszorításáról s rendelte el, hogy az állami tanítónőképezdék első osztályába ingyenes növendékek ne vétessenek fel. Bár mennyire elterjedt is azonban ez a tan, senki sem törekedett annak valódiságát bebizonyítani, s a mi lényegesebb, a túltengés fokát megállapítani. Legyen szabad azért nekem e füzetekben, melyek a magyar tanítónők ügyével kiválóan foglalkoznak, e fontos kérdésre vonatkozólag némi tájékoztatást nyujtanom. Szokatlanul sok számot kell felsorolnom, mert hiszen a tárgy számtani bizonyítást követel, mindamellett bátran merem kérni a figyelmet olvasóimtól, kik bizonnyal meggyőződnek arról, hogy e számok figyelmes elolvasása is kevesebb fáradsággal jár, mint azok kikutatása s egybeállítása.

A legutolsó miniszteri jelentés, mely azonban még csak az 1886/7-ik tanévről szól, tehát a két évvel ezelőtti állapotot tünteti fel, a magyarországi népoktatási tanintézetekben működő tanítónők számát 3016-ra teszi 21,132 férfitanítóval szemben (=12·49%). A legutolsó népszámlálás szerint pedig tanítással és neveléssel foglalkozott hazánkban 6047 nő s 24,622 férfi. Ha ezekkel a számokkal egybehasonlítjuk még azt az adatot, hogy 1869—1877 között, tehát 19 év alatt, 4319 nő nyert tanítónői képesítést (evenként

* Szerzője felolvasta a *Népnevelők budapesti egyesülete* által a főváros III-ik kerületében (Ó-Budán), április 27-én rendezett felolvasó-estélyen.

átlag 227) kutatásaink alapját megtaláltuk s mindehez csak azt kell még kiszámítanunk, hogy mennyi az új tanítónői tanerő évi szükséglete.

A miniszteri jelentés az összes tanítói állomásoknál a természetes apadás s új állomások létesítése által létrejött szükségletet mintegy 6%-nak tartja s ennek megfelelően 3000 tanítónő mellett évenként 180 új tanítónőre volna szükség s így a fentebb kimutatott átlag szerint nálunk a túltermelés évenként közel 50-re megy, mely szám csakugyan elég nagy arra, hogy nehány év alatt eléggé tekintélyes számú tanítónői proletár osztályt teremtsen.

Nem habozom azonban nyiltan kimondani, hogy ez a százalék a tanítónőkkel szemben igen alacsony s az állomás nélkül maradó tanítónők száma korántsem megy évenként 50-re. A tanítónőknél a munkaképtelenség jelenleg korábban áll be, mint a férfiaknál s e mellett igen jelentékeny azon tanítónők száma, kik, férjhez menve, állásukról lemondanak. De a leglényegesebb szempont az, s ezt már számokkal is igazolhatjuk, hogy a tanítónői állások száma jelentékenyen gyorsabban emelkedik, mint a férfiaké. Igy csak a legutóbbi évtizedet véve alapul, volt hazánkban :

	férfi tanító	tanítónő
1881	19,985	2039
1882	20,207	2189
1883	20,607	2377
1884	20,580	2578
1885	20,794	2663
1886	21,020	2960
1887	21,132	3016

A tanítók száma tehát hét év alatt 5·5-, a tanítónőké ellenben 32·4 százalékkal szaporodott s ha csak ezt a hét évi szaporulatot veszszük számításba, évenként 139 új tanítónőre van szükség, azaz a jelenlegi tanítónők számának 4·6%-ára. Mivel pedig a természetes apadást (a tanítónők e tekintetben kivételes állapotának tekintetbe vétele nélkül is) a miniszteri jelentés az összes tanítóknál 3·3%-ra teszi, a tanítónői szükséglet évenkint a legszerényebb számítások szerint is nem 180, hanem legalább 250 lesz s így a fentebb kimutatott évi átlagnál nagyobb.

Tisztán az eddigi számokból azt lehetett következtetnünk, hogy a 250, évi szükséglettel szemben átlag 227 új tanítónő lévén, a tanítónőkben már is nagy hiánynak kellene lenni. De tudvalevő dolog, hogy a tanítónői intézmény hazánkban egészen új. Huszonöt évi működést felmutató tanítónő hazánkban egy-kettő van, 1869-ben csak tíz tanítónő nyert oklevelet s az akkor alkalmazásban volt 686 tanítónő nagy része az apáczák közé tartozott. A helyzet megitélése végett tehát csak a legutóbbi éveket veszszük számításba. Ezek szerint :

	a tanítónői állások száma szaporodott	képesítést nyert tanítónő	többlet
1882-ben	150	300	150
1883-ban	188	302	114
1884-ben	201	376	175
1885-ben	85	231	146
1886-ban	297	277	—20
1887-ben	56	285	229
Hat évi átlag	163	295	132.

Ez adatok szerint tehát körülbelől 300 új tanítónővel szaporodik évenkint a tanítónők csoportja az (utóbbi három évben kevesebbel, mint a megelőzőkben) s ezek közül évenként csak 132 van olyan, kinek a meghaltak vagy visszavonultak helyére kell állomást nyernie. A miniszteri jelentés 3·3%-a szerint 100 tanítónő jutna évenként a természetes apadás következtében álláshoz, de mivel a férjhez menetel esetei is számbaveendők, elmondhatjuk, hogy jelenleg az *az összes tanítónői pályára lépett nők közül évenként alig 20 nem talál alkalmazást* (300 közül tehát csak 6%) s tekintetbe véve még azt is, hogy a képesítést nyert tanítónők száma az utóbbi években jelentékenyen apadt s még mindig elég nagy azok száma, kik nem kenyérkereset czéljából tanulnak a tanítónőképezdékben, a *tanítónői proletárságot legalább is nagyfokúnak vagy épen ijesztőnek semmi esetre sem mondhatjuk.* A kormány s más tényezők itéletét a túlsötét kép alkotásánál, mint igen sok más dologban, itt is a fővárosi példa okozta, melyet a vezető egyének közvetlenül látnak s a lapokban nyilatkozó nagy lárma miatt a vidék is élénk figyelemben részesít. Budapesten 1887-ben 468 tanítónő volt, köztök 354 községi népiskolákban s ez utóbbiaknál üresedésbe jött helyek

betöltése, a szép fizetés és a főváros más előnyei miatt, rendesen békés ostrommal történik, úgy hogy a pályázóknak alig egy ötöde lesz alkalmazva, ilyenkor az egyik párt az óriási protekcziót, maguk a választók pedig a tanítónői túltengést színezik ki éktelenül, mindkettő részben az igazság rovására.

A tanítónői kinálat fokozatának igazságos megitélésére nézve szükséges még szétnéznünk más országokban is. Hiányokkal ugyan, de a megszerezhető adatokat lehetőleg teljesen feltüntetve, a következő összehasonlító táblázatot mutathatom be:

Ország	Az adat éve	A népoktatási tanintézeteknél működő tanítónők száma	tanítók száma
Ausztria	1887	12,975	44,261
Bajorország	1886	4,691	17,239
Poroszország	1886	6,897	59,126
Szászország	1884	2,118	6,650
Svájcz	1882	2,525	5,840
Hollandia	1885	4,660	12,554
Olaszország	1885	25,720	21,658
Magyarország	1887	3,016	21,132
Finnország	1886	622	509
Európai Oroszország	1882	4,878	19,511
Amerikai Egyesült államok	1887	224,443	114,194
Argentin	1886	2,115	1,963
Uruguay	1886	466	390
Ontario	1887	4,637	2,727
Fokföld	1885	772	730
Queensland	1886	724	624
Dél-Ausztrália	1886	666	415
Victoria	1887	2,465	1,710
Tasmania	1885	235	143
Japán	1883	612	25,871
A kimutatott összeg		305,257	357,247

Kimutatásunkból — a khinaiak s a félművelt nemzetek tekintetbe nem vétele mellett is — sajnosan nélkülözzük a Franczia-országra, Angliára vonatkozó részt, melyekről teljesen megbizható adatok nincsenek. Franczia országban 1885-ben 34,217 tanítónő volt, s az egész országban nyilvános oktatással foglalkozott 1886-ban 137,228 nő, 110,644 férfi; igy tehát nagyon valószinű, hogy a népoktatási tanintézetek tanerői között jelentékenyen több a nő, mint

a férfi. 1885-ben ugyancsak Franciaországban, hol a tanítónők túltengése szintén szóba jött, 21,762 nő kapott elemi iskolai, 3030 magasabb rangú oklevelet. Angliából tájékozás végett szintén felemlítjük, hogy Londonban 1887-ben az elemi iskoláknál 4288 nő, és csak 2185 férfi működött, hogy a skótoknál is több a tanítónők száma, mint a tanítóké.

Egészben véve tehát elmondhatjuk, hogy a művelt világon a tanítónők száma nagyon megközelíti a férfitanítók számát. Az angol nyelven beszélő művelt népeknél, különösen az Egyesült államokban, Kanadában. Ausztráliában, a tanítónők száma jelentékenyen nagyobb, mint a férfiaké *s az összes művelt nemzetek között aránylag csak Poroszországban van oly kevés tanítónő, mint Magyarországban*, még a szomszéd Ausztriában is kétszeresen oly kedvező az arány a tanítónőkre nézve, mint nálunk.

Következtethetjük-e ebből, hogy a magyarországi tanítónők száma a közel jövőben szintén jelentékenyen fog emelkedni? Azt hiszem, igen. A művelt nemzetek tanügyi viszonyait tekintve Magyarországon jelenleg mintegy 40,000 tanerőre van szükség a népoktatási intézetekben s ennek a számnak még $^2/_3$-át sem értük el. Bármily lassú legyen is a haladás, kétségtelen, hogy megyünk előre. 1869-ben a tanerők 3·85%-a, 1887-ben már 12·49%-a tanítónő; tehát majdnem négyszer annyi a tanítónők aránya s a társadalmi viszonyok fejlődése biztosítékot nyujt, hogy egy évtized alatt legalább annyira eljutunk, mint Ausztria, azaz legalább 10—12,000 tanítónő lesz alkalmazásban. Két évtizeddel ezelőtt egyetlen kisdedóvónő sem volt hazánkban, 1887-ben már csak 61 férfi, de 586 nő működött e pályán s nagyon valószínű, hogy e kisdedovónők száma már jelenleg is megközelíti az egyezeret. A haladás feltartózhatlan és biztos, mert a lét küzdelmeinek törvényszerűségén alapul. Ha talán be sem következik az a helyzet, mi az aránylag gyérnépességű Amerikában s Ausztraliában több más tényező mellett a tanítónők nagy számát megalkotta, a fentebb kimutatott arány a férfiak és nők hódításáról e téren bizonynyal még sok ideig következetes s jellemző lesz.

Minden tényezőt összehasonlítva tehát határozottan elmondhatjuk, hogy *a tanítónői proletárság nálunk épen nem aggasztó*

mérvű s az eddig észlelt bajokat a jövő biztosan megszünteti. Mindamellett, mivel épen a kenyérkeresetre szorult művelt nők esetleges anyagi nyomora a modern társadalom legfájóbb sebei közé tartozik, melyek elmérgesedését nemcsak a humanizmusnak, hanem az állameszélyességnek is feladata meggátolni, szükségesnek tartok oly intézkedéseket, melyek a tanítónők jelen képesítésének rendszerét gyökeresen átváltoztassák.

Hibának tartom mindenekelőtt, hogy megtartatott még most is a törvény amaz intézkedése, hogy a képezdékbe 14-ik életévöket betöltött nők egyszerű vizsga alapján felvehetők. A viszonyok megváltoztak régen, a kellő előképzés nélkül levő gyermekleányok zöme háttráltató koloncz a képezdékben s igen gyakran nagy ok a tanítónők társadalmi tekintélye természetes fejlődésének meggátlására. Ma már határozottan ki lehetne kötni a felvételnél a 16-ik életév betöltését s a polgári iskola teljes tanfolyamának befejezését, mely esetben a képezdei módszeres nevelés teljes átalakítása és a tanfolyam éveinek leszállítása is lehetséges volna.

Nagy hiba továbbá a magánképesítés lanyhasága, különösen felekezeti intézeteknél. Az állami tanítónőképezdék mellett a felekezeti — nagyobbrészt csak egyetlen, emelkedő osztályból álló — intézetek feltünően dominálo helyzetet nyernek. 1884-ben állami intézetekben magán úton 26 nő nyert tanítói oklevelet, a római katholikus jellegüekben 59; 1887-ben az államiakban 19, a r. kath. jellegüekben 54. Bizony aligha járunk messze az igazságtól, midőn a tanítónői proletárok s a hasznavehetlen tanítónők zömét ezekben a felekezeti intézetekben könnyelmüen «megoklevelezett» nőkben keressük.

De nem folytatom tovább. Feladatomra, hogy a kereslet és kinálat nagy harczában a magyar tanítónők életpályájának jelen helyzetéről tisztább képet nyerjünk, a fentebbiekben már elegendő anyagot hordottam össze s a ki látni akar, bizonynyal ezek után sem fogja többé oly sötétnek találni a jelent, mint a minőnek festik s a ki hisz a nők természetes rendeltetésében, az előtt az eddiginél is biztatóbb lesz a jövő.

György Aladár.

DOLGOZZUNK!

Szegény Magyarország! — Sokszor halljuk e sóhajtást elkeseredett hazafiak ajkáról.

Szegény Magyarország! — Így sóhajtok föl én is önök előtt; de nem gondolok e sóhajtás mellett se szerencsétlen kiegyezésre, se káros dualizmusra, se közös vámterületre, a mint hogy való igaz, hogy nem is illenék nő ajkára a politika. Ha tehát azt mondom: szegény Magyarország! akkor a ‚szegény' jelzőt a szó legközönségesebb, legáltalánosabb jelentésében veszem, nem értek rajta erkölcsi, ideális, hanem konkrét javakban való szegénységet. Azt értem rajta, hogy Magyarországnak igen kevés pénze van.

De hát miért is van Magyarországnak oly igen kevés pénze?

Ha valamely polgártársunkról észeveszszük, hogy anyagi viszonyai fokról-fokra hanyatlanak, s ha e hanyatlásnak okait fürkészszük, kettőt tapasztalhatunk. Az illető bizonyosan vagy *sokat költ*, vagy *keveset keres*.

S ha arról kezdek elmélkedni, miért is oly szegény ez a mi szeretett hazánk, nem is kell az okok fürkészésében szerfölött mélyre bocsátkoznom; fájdalom, a baj oly elterjedt, hogy a kóros jelenségek nagyon is fölszínen úsznak. Magyarország is először azért oly szegény, mert *sokat költ*, másodszor pedig azért oly szegény, mert *keveset keres*.

Megjegyzem, hogy mikor azt mondom, Magyarország sokat költ, akkor nem gondolok a nők selyemruháira és csipkéire, nem gondolok a költséges fürdőzésekre s bálokra, se a dús lakomákra;

hisz mindezek egészséges gazdasági viszonyok közt nem is pazarlások, nem teszik tönkre az államot, hanem elősegítik a pénznek forgalmát, a mi ép olyan szükséges, mint a testben a vérkeringés.

Megkisértem néhány példával megvilágítani azt az állításomat, hogy *Magyarország sokat költ és keveset keres.*

Ha akkor, mikor még szerencsések voltunk Liszt Ferenczet az élők sorában láthatni, egyszer csak azt hallottuk volna, hogy a zenekirály ezentúl nem fog minket többé se művészi játékával, se remek szerzeményeivel gyönyörködtetni, mert egész idejét kezdőknek zongoratanítására akarja fordítani, bizonyára fölsóhajtottunk volna: Mily óriási veszteség, hisz azt más is tehetné helyette! — Ugyanezt mondhatnók, ha egyszer híre érkeznék Párisból, hogy Munkácsy ott hagyta az ecsetet és vásznat s beállott közönséges szobafestőnek. — Vagy nem riaszt-e meg annak csupán elgondolása is, mily veszteség érte volna nemzetünket, ha Arany János elfojtja magában a költői tüzet, hogy annál pontosabban végezhesse jegyzői teendőit.

Szinte félek, hogy majd később, ha példáimból levonom a tanulságot, azt fogják szememre vetni, hogy nagyítottam. De én azzal fogok védekezni, hogy a példák és hasonlatok mindig nagyítanak s hogy ez nem is hibájuk, sőt erényük, mert annál világosabban tüntetik föl állításunk igazságát. Hisz ugyanezt teszi például a fizikus is, midőn kisérleteinek képét nagyítva a falra veti, hogy a természeti törvény szemléltetését megkönnyítse. Az igazság csak igazság marad, akár kis, akár nagy arányokban tüntessük is föl azt.

De folytassuk a példákat.

Mit mondanának önök egy olyan házbirtokosról, a ki házának egyik lakását nem adná bérbe s azután panaszkodnék, hogy háza keveset jövedelmez; vagy az olyan pénzes emberről, a ki tőkéjének csak egy részét kamatoztatná s csekély jövedelme miatt keserű szavakban törne ki; vagy az olyan földbirtokosról, a ki földjeinek egy részét parlagon hagyná; vagy az olyan mesteremberről, a ki a hétnek csak 3—4 napján dolgoznék. Mindezekre legenyhébb megjegyzésünk az lesz, hogy az illetők nem használják föl a rendelkezésükre álló tőkét. Voltaképen pedig *pazarolnak.* S én e példákkal tulajdonképen azt akartam bebizonyítani, hogy van a pazarlásnak két igen

veszedelmes neme. Az egyik az, mikor a tehetségeket, az erőket nem használjuk föl minőségüknek megfelelő munkára; a pazarlásnak másik neme pedig az, mikor az erő, a tehetség, a tőke egyáltalában nem gyümölcsözik, nem dolgozik. A pazarlásnak ez a két neme igen káros az országra, mert az ország gazdagsága nem csupán földjeinek termékenységében és bányáinak kincseiben áll, hanem, sőt leginkább polgárainak intelligenciájában és szorgalmában. S épen ezért nemzetgazdasági szempontból fölötte szükséges volna, hogy *a nők is dolgozzanak*. Pedig nálunk Magyarországon a nőknek legnagyobb része vagy egyáltalában nem dolgozik, vagy nem végez *tehetségének* megfelelő munkát. Igaz, dolgozik a szegény napszámosnő, mert kénytelen vele; dolgozik az egyedül álló, önmagára utalt nő, mert nincs ki eltartsa. De vajmi ritkán látjuk dolgozni azt a nőt, a kit férje, atyja, testvére, ha még oly szűken, ha még oly nyomorogva is, de valahogy csak el bír tartani. Sőt tapasztalhatjuk lépten-nyomon, hogy sok nőt az álszégyen visszatart oly foglalkozástól, mely kenyérkereset-számba megy. Nem vagyok se nemzetgazda, se statisztikus s ennélfogva nem is tartom föladatomnak, bár mily érdekes is volna különben, számokban kimutatni, mily óriási veszteséget szenved hazánk a nők munkaerejének s intelligenciájának föl nem használásával. A rendelkezésemre álló idő rövidsége miatt pedig még arról a szándékomról is le kell mondanom, hogy példákkal illusztráljam önök előtt, mily rosszul használja föl sok nő a drága időt, mily munkával foglalkozik tényleg s mily munkát végezhetne, ha a maga értékét becsülni tudná, s mint iparkodik bebizonyítani, a mit az imént állítottam, tudniillik, hogy a ki alsóbb rangú munkát végez, mint a mely tehetségének megfelel, az sokat költ, az pazarol.

De nem is az volt czélom, mikor körükben megjelenni bátorkodtam, hogy az ország nemzetgazdasági viszonyairól beszéljek. Sokkal szűkebb körű czélt tűztem ki magamnak.

Én nagy érdeklődéssel figyelek mindenre, a mi a III. kerület sorsát közelről érinti. Az utolsó időkben, fájdalom, csak szomorú híreket hallottam. A kerületet nagy csapások érték. A gyárakban kevesebb munkás talál kenyeret, e kevés sem annyit, mint hajdan.

A természet pedig egy ellenséget küldött, mely a mily apró, ép oly veszedelmes, mely agyonsújt egész nemzedéket s melylyel szemben az ember, ki pedig a természettel vívott harczban oly sokszor győztes maradt, tehetetlenül áll. Általános csüggedés vett erőt a szíveken, pedig nincs miért elcsüggedni. Hisz megmaradt a munkaerő, megmaradt az értelem s ha a III. kerület lakosai is úgy akarják, akkor nem fognak elszegényedni. Ha a természet egyik irányban megtagadja megélhetésünkre a közreműködést, másfelé kell fordulni, mást kell megkisérleni. Erre maga a természet mutat példát egyik fontos törvényével, az alkalmazkodás törvényével. A mely állat vagy növény nem tud a természetadta viszonyokhoz alkalmazkodni, elpusztúl; de megmarad az, a mely, ha új viszonyok közé jut, inkább lemond egyéniségének egyik-másik vonásáról, csakhogy megmenthesse az egészet, az életet.

Azt mondtam, a III. kerület nem fog elszegényedni, ha lakosai is úgy akarják, még pedig nem csak a férfiak, hanem a *nők* is. S nekem valóban szent meggyőződésem, hogy a nők igen sokat tehetnének, sőt ne vegyék tőlem rossz néven az őszinte szót, a nők többet tehetnének e kerület szegénységének enyhítésére. György Aladár úr szíves volt adatokat rendelkezésemre bocsátani, melyek valóban megdöbbentők. Ez adatokból ugyanis kitűnik, hogy a III. kerületnek 26,568 lakosa közül, a cselédeket leszámítva, alig van ezer nő, ki maga keresi kenyerét, vagy hozzájárúl a közös háztartáshoz.

Sokszor hallani a panaszszót: borzasztó a kis-hivatalnok helyzete, szinte lehetetlen megélnie. Hisz nem tagadhatja senki, keserű a sorsa. És szenvedései közt bizonyára nem utolsó az, hogy gyermekeinek nem tudja mindig megadni azt a nevelést, mely tehetségüknek megfelelne; magának pedig, minthogy a mindennapi kenyérre is alig telik, semmiféle szellemi szórakozást nem szerezhet. De ha bajosan lehet is megélni 800 forintból, a helyzet már tetemesen javul, ha 2—300 forinttal több áll rendelkezésre. S merem állítani, hogy egy kis háztartás vezetése mellett, ha a nő egészséges, még könnyen szerezhet családjának elhanyagolása nélkül 2—300 forintot.

De hát mit dolgozzanak a nők?

Hála istennek, nem jövünk többé zavarba, ha erre a kérdésre kell felelnünk. Sőt abban a kedvező helyzetben vagyunk, hogy azt mondhatjuk, foglalkozzék kiki azzal, a mihez tehetsége van, mert ugyancsak van miben választani. A konyhakertészet, a gyümölcstenyésztés, tejgazdaság, apró baromfitenyésztés, a kézimunkának számtalan sok neme, a kereskedés, a tanítói és nevelői állás, mind megannyi módja, hogy a nő ne csak családjának segítségére lehessen, hanem magamagát is eltarthassa. Mindezek közt s e kerületben csak a konyhakertészet s a gyümölcstenyésztés dívik, de ezek sem elég intenziv módon, különösen a gyümölcstenyésztés hagy még sok kivánnivalót. Pedig a III. kerület arra látszik hivatva lenni, hogy a fővárosnak konyhakertje és gyümölcsöse legyen. Kimondhatatlanul sajnálom, hogy e téren nincs több tapasztalásom; de tudom, hogy egy-két vállalkozó ember, a ki a kerületnek jó példával és jó tanáccsal szolgálna, rendkívül sok jót tehetne. Előttem lebeg Kecskemét városnak a példája, melynek nagyszabású gyümölcstermesztése és kereskedése tulajdonképen *egy* életrevaló embernek köszönhető. Ismerek egy úri asszonyt, a ki földjeinek javítása végett sok tehenet tart, de a tejet, minthogy falujában úgy is mindenki tart tehenet, sehogy se bírta értékesíteni; életrevaló asszony lévén, hozzáfogott a sajtkészítéshez s készít oly finom csemegesajtot, mely ma már a budapesti legelőkelőbb kereskedéseknek egyik legkeresettebb czikke. Pedig nem kénytelen vele, csakis életrevalósága és a gazdasági viszonyok okosan fölfogott érdeke vitte rá. — Ezeket csak azért bátorkodtam fölhozni, mert engem mindig meghat, ha látom, hogy egyes egyszerű emberek egy egész vidék jótevői lesznek és sokkal többre becsülöm őket, mint a világ legnagyobb hadvezéreit. Bár akadna e kerületnek is minél hamarabb vezetője, tanácsadója, hogy e sok jó föld, e sok kipróbált munkabíró kéz, minélelőbb megtalálja az új irányt, melyben megélhetésének, sőt jólétének föltételeit biztosíthatja. — Ismétlem, e téren igen kevés lévén a tapasztalásom, áttérek a kézimunkára; talán sikerül egyik-másik iránt figyelmet ébresztenem, vagy egyik-másik anyának tanácsot adnom, mire taníttassa leányát, hogy annak megélhetését minden körülmények közt biztosítsa.

Kezdjük a kötésen.

Tisztelt hölgyeim talán megütköznek rajta, hogy a kötést ajánlom keresetforrásul s talán azt mondják magukban, hogy ugyancsak kevéssé ismeri az életet az, a ki manap a kötést ajánlja kenyérkeresetnek. Pedig valóban az a szándékom. Csakhogy természetesen nem a kézi kötést ertem, annak már lejárt az ideje, hanem a *gépen való kötést.* A tisztelt hölgyek közül aligha vállalkoznék egy is arra, hogy egy nap alatt egy harisnyát elkészítsen. Bizony az keserves egy nap volna, mert a kötés egyike a legunalmasabb foglalkozásoknak. Nem foglalkoztatja se gondolatainkat, se izlésünket, s oly gépies, hogy szinte természetesnek találjuk, hogy végre föltalálták a kötőgépet. De fogjuk fel a dolgot praktikus oldaláról. A kötőgépen egy nő 5—6 órai munkával megköthet naponként legalább három pár harisnyát. Számítsuk a munkabért 40 krajczárjával, jut egy napra 1 frt 20 kr. Sőt Hoffmann Jolán k. a., a sugárúti tanítóképző kézimunkatanítónője, a kinek a házi ipar terén szép tapasztalatai vannak s a ki szíves volt nekem több kérdésemre fölvilágosítást adni, azt állítja, hogy gépkötéssel egy nő szerezhet magának naponként 1·50—1·80 frtot. S ha megfontoljuk, hogy egy kötőgépnek az ára 160 frt s a tanulásra alig kell három hétnél több időt szánnunk, akkor valóban a gépkötést kell a legjövedelmezőbb háziipari munkák egyikének tartanunk. E munkát még különösen az is ajánlja, hogy itt a munkás nem szorul közvetítő kereskedőre vagy gyárosra, hanem direkte összeköttetésbe léphet a fogyasztó közönséggel. Ilyen gépek kaphatók az Andrássy-úton Ohm gépkereskedésében.

Egy másik munkanem, mely azonkivül hogy kellemes foglalkozás, még elég jövedelmező is, az úgynevezett *keretmunka* vagy *rámamunka.* Ehhez nem ís kell befektetett tőke. Egy egyszerű ráma az egész hozzávaló. A többi tőke a munkásnak pontossága, rendszeretete és szorgalma, mert e munkanemnek az a sajátsága, hogy annál szebben sikerül, minél gyorsabban végezzük. A czikkek, melyek ily módon készülnek, különböző nagyságú kendők, sálok, báli belépők, téli fökötők stb. és minthogy divatczikkek, elég jó áron kelnek el. Egy gyakorlott munkásnő kereshet ezzel naponként *egy forintot.* A gépkötés igaz hogy többet jövedelmez, de a rámamunka

kevésbbé fárasztó s azért gyöngébb testszervezetű nőknek ajánlatosabb. E munkát megtanulhatja bárki 2—3 hét alatt s az országos nőipar-egyesület iskolájában szívesen szolgálnak bővebb fölvilágosítással.

Keret- vagy rámamunkákért igen sok pénz vándorol ki évenként külföldre, különösen Berlinbe s Würtemberg nagyobb városaiba, Stuttgartba s Reutlingenbe. Nem volna jobb e pénzt itt fogni Magyarországon?

Igen költői s mind a mellett praktikus foglalkozás a *virágkészítés*, melyet most már hazánkban is oly tökéletességre vittek, hogy nem szorulunk a külföld keszítményeire. Csakhogy a nőknek is jobban föl kellene karolni e munkanemet, hogy a kereskedők ne legyenek kényszerítve munkáskéz hiányában ezreket meg ezreket a külföldre költeni, a minek meggátlására a III. kerületben a nők eddig nem tettek sokat: legalább a statisztikai adatok szerint a III. kerületben csak *egy* nő keresi virágkészítéssel kenyerét. Emlékezhetünk mindnyájan, mily remekműveket állítottak ki a Kálozdy testvérek a néhány évvel ezelőtt rendezett női iparkiállításon. Ily finom virágoknak készítése megtanulható 2—3 hónap alatt s a kinek jó izlése s gyors keze van, az szerezhet egy nap alatt 1—2 forintot, a mi nem is mondható kevésnek, kivált ha meggondoljuk, hogy egy tanító négy évet tölt a tanítóképzőben s jó szerencse kell hozzá, hogy 7—800 forintos állást kapjon.

Nem szólok ez alkalommal se ruhavarrásról, se fehérvarrásról vagy fehérhimzésről, mert ezek úgyis eléggé ismeretesek.

De van a himzésnek egy neme, mely nálunk meglehetősen el van hanyagolva, s ez a *műhimzés*. Szinte félek e tárgyról beszélni, mert érzem, fontossága megérdemelné, hogy ne csak így mellékesen egy rövid fölolvasás szűk keretében foglalkozzunk vele. Talán semmi sem tünteti föl annyira elmaradásunkat a női iparágakban, mint épen a műhimzés. Mennyire haladt e téren, nem mondom Franczia ország, vagy más nyugoti állam, hanem a legközelebbi Ausztria, arról némi fogalmuk lehet, ha megemlékezem pár szóval a bécsi műhimzőiskoláról, melyet a bécsi kereskedelmi miniszterium állított föl s mely Bach Emilia, egy kiváló műveltségű hölgy vezetése

alatt áll. Mit szólna sok szülő, ha azt tanácsolnám nekik, hogy taníttassák leányaikat, a polgári iskola elvégzése után még öt évig himezni. Pedig az említett iskola valóban öt évfolyamból áll s ez idő alatt a növendékek nem foglalkoznak mással, mint himzéssel s a hozzávaló segédtudományokkal, nevezetesen rajzzal és műtörténelemmel. De ezek nem is mint a kézimunka napszámosai, hanem mint művésznők hagyják el az intézetet. Nemcsak másolnak, hanem *alkotnak*. Munkájuk egyenlő rangú a festőével. csak azzal a különbséggel, hogy ők tűvel, emez pedig ecsettel dolgozik. Ebből látható, t. hallgatóim, mennyire emeli az intelligenczia a munka értékét Kereskedőinknek meg folyton az a panaszuk, hogy Magyarországon kevés az *intelligens* munkásnő, s ők leginkább e miatt kénytelenek sokszor a külföldhöz fordulni. Magyarországból már többen keresték föl ezt az intézetet s miután ott kiképezték magukat, itthon értékesítik szép ügyességüket. Néhányan közülök mint kiváló képzettségű munkatanítók működnek. De lehet, hogy önök azt kérdezik, ugyan mit lehet öt esztendeig egy himző iskolában tanulni? Már említettem, hogy a rajz, mely pedig sok gyakorlatot kiván, a himzésnek nélkülözhetetlen segédtudománya. Magának a himzésnek pedig sokféle faja van, a mint tudják, van fehér és tarka himzés, van az úgynevezett aplikáczió, s van arany himzés, mely főkép *egyházi ruhák* készítésére szolgál. S ezzel ismét megneveztem egy oly czikket, melyért sok ezer meg ezer forinttal gazdagítjuk a külföldet, csupán azért, mert itthon nincs rá elég képzett, ügyes munkásunk. Anyagilag véve a dolgot, nem lehetne a nőknek ennél jövedelmezőbbet ajánlani, mert egy gyakorlottabb munkásnő megszerez vele napjában 3—4 forintot. A III. kerületnek a hajógyár útján összeköttetései vannak Bécscsel; több bécsi származású hivatalnok él itt, míg innét is többen fölkerültek már Bécsbe. Nem volna lehető, hogy innét néhány fiatal leány alkalmat találna magát a bécsi műhimző iskolában kiképezni? Az illetők visszatérve igen szép anyagi és erkölcsi sikerrel érvényesíthetnék művészetüket és mint úttörők nagy szolgálatot tehetnének az országnak is e fontos iparág meghonosításával.

Minthogy már a művészet honába értünk, helyén való lesz a

festést is említenem, mint művelt nőkhöz illő, igen kellemes és jövedelmező foglalkozást. A divat s a jó izlés sok tárgyat diszít festéssel, például legyezőket, dobozokat, edényféléket stb. s ezeknek megfelelően van selyem-, fa-, porczellánfestés és újabban a majolikafestés. Az ipari rajzra és festésre a fővárosi ipari rajziskolában képezhetik magukat az érdeklettek s a kik a rajzban már elég ügyesek, azok rövid idő alatt megtanulhatják az ipari festést. Majolikafestéssel is kereshetik nők kenyerüket, a pesti Fischer-féle majolikagyárban nőket is alkalmaznak.

Mennyit tesznek a nők Magyarország más vidékein családjuk anyagi sorsának enyhítésére, arra elég lesz csak néhány adatra hivatkoznom. György Aladár úr szivességéből tudtam meg, hogy pl. Privigyén a nők télen szövéssel foglalkoznak s ezzel 45,000 forintot szereznek egy télen helységüknek. — Bácskában és Torontálmegyében a nők házi foglalkozásuk mellett igen szép szőnyegeket készítenek. Az egy évi termelésnek értékét 70,000 forintra teszik. — Komárommegye Gutta községében a nők 13,000 forint értékű hálókat készítenek évenként. — Szegszárd és Ujvidék környékén a selyembogártenyésztés dívik; csak nők s gyermekek foglalkoznak vele s ezek tavaszszal 2 havi munkáért mintegy 30,000 frtot vesznek be.

Magától értetődik, hogy nem ajánlhatom a főváros lakóinak a bizonyos *vidékhez* kötött házi iparczikkeket, a minők pl. a szalmakalapkészítés, gyékényfonás, kosárfonás, taplómunka stb., mert ezekkel csak ott lehet némi anyagi eredményt elérni, a hol a munkához való anyag helyben megterem. Valamint nem ajánlhatom itt a csipkeverést sem, mert ez csak oly vidéken fizeti ki magát, a hol az élet igen olcsó; fővárosban ebből nem lehetne megélni.

Még hátra van, hogy röviden megemlékezzem a szellemi foglalkozásokról, melyek a nők előtt nyitva állanak. Itt ismét nem említem a telegráfot és a póstát, mert ezek már meglehetősen ismeretesek, valamint az újabb idők találmánya, a telefon is, mely szinte sok nőnek ad foglalkozást. De annál szükségesebbnek találom fővárosunknak legújabb vívmányát, a női kereskedelmi iskolát szives figyelmükbe ajánlani. Ennek czélja mindama, háztartási, kereske-

delmi, irodai ismeretek és gyakorlati ügyességek elsajátítása, melyekre a nőknek mint könyvvivőknek, pénztárosoknak, levelezőknek vagy egyéb üzleti alkalmazottaknak, akár mint a család tagjainak pl. az üzletben az apa vagy férj helyettesítése alkalmából szükségük van. Itt a nők heti 12 órán át tanulnak kereskedelmi számtant, magyar és német kereskedelmi levelezést, könyvvitelt, árúismét és technologiát. A tanfolyam októbertől márcziusig tart, beirási díj 1 frt, a havi tandíj 6 frt. Beiratkozhatnak oly nők, kik a polgári vagy felsőbb leányiskola IV. osztályát elvégezték. Ezzel ismét haladtunk egy lépést; a nők most már sokkal előkelőbb helyet foglalhatnak el a kereskedésben s természetadta tehetségeiket új téren értékesíthetik.

Szinte félve ajánlom végre még a tanítónői pályát. Már nagyon elterjedt a panasz, hogy e téren borzasztó nagy a túlprodukczió. Igaz, itt a fővárosban sok tanítónőt láthatnak állás nélkül; igaz továbbá az is, hogy egy-egy fővárosi tanítónői állásra legalább 50 pályázó esik s ily értelemben van túlprodukczió. De ennek az az oka, hogy e tanítónők nem akarják a fővárost elhagyni, sőt gyakran még a kerületüket sem. Mert mindaddig, míg *százakra* megy az oly családok száma, kik magyar nevelőnőt kérnek s a tanítóképző intézetek, a hova az illető szülők fordulnak, kénytelenek azt mondani: legnagyobb sajnálatunkra nem ajánlhatunk, mert nincs, — mindaddig nem mondhatjuk, hogy a tanítónői pályán túlprodukczió van. Csak az a szomorú, hogy a magyar tanítónők idegenkednek a nevelőnői pályától s átengedik a helyet idegeneknek, az országnak nagy anyagi és szellemi kárára. Megvallom, nem értem ez idegenkedést. Nem értem, mert a nevelőnőit tartom a legszebb pályának. Mi tanítók folyton panaszkodunk, hogy nevelői törekvéseink hajótörést szenvednek, mert a szülői ház nem támogat bennünket, sőt gyakran meg épen ellenünk dolgozik. Mi más a nevelő állása! Folytonos érintkezésben lévén növendékeivel, úgy idomíthatja azoknak lelkét, mint a szobrász az agyagot. A szülőket is sokkal könnyebben megnyerheti, meggyőzheti őket eljárásának helyességéről, komoly jóakaratáról, sokkal biztosabb törekvésének sikeréről — valóban a nevelőnői pálya valamennyi közt a legszebb, a legnemesebb!

Keveset, igen keveset említettem abból, a mit e tárgyról mondani lehetne; féltem, hogy vissza találok élni t. hallgatóim türelmével. De talán elég e kevés is, hogy meggyőződjenek róla, hogy a komolyan foglalkozni akaró nő sokféleképen értékesítheti ügyességét és tehetségeit. Egyik fődolog azonban, hogy mindenki megtalálja azt a tért, mely ügyességének és tehetségének legjobban megfelel. Ennek megitélése pedig sokkal inkább a tanítók, mint a szülők hatáskörébe tartozik. A szülők rendesen elfogultak, s ennélfogva nem itélik meg gyermekeiket objektiv módon. A tanítónő azonban megfigyelheti tanítványait, s ha látja, hogy egyik-másik leánykának a tanulás kissé nehezére esik, de annál ügyesebb a kézimunkában, kötelessége a szülőket erre a körülményre figyelmeztetni s nekik tanácsot adni, mire taníttassák gyermeküket. Ha a kézbeli ügyességgel jó izlés párosul, a mi szintén korán nyilvánul a kis lánykáknál, figyelmeztessék a szülőket, hogy gyermeküket a fölsőruhavarrásban, vagy műhimzésben, vagy virágkészítésben, vagy majolika- vagy porczellánfestésben, egyszóval oly foglalkozásban képeztessék ki, melyben alkalom nyílik a jó izlés kifejtésére. Mindez a tanítónak kötelessége.

Nem tudom, melyik részen van a hiba, de az tagadhatatlan, hogy szülők és tanítók közt még nincs meg az a viszony, melyet a tanulóknak érdeke megkivánna. A tanítókat szeretjük a nép nevelőinek mondani; e szép czímet azonban szószerint kellene értenünk, t. i. hogy a tanítók és tanítónők ne csak közvetve a gyermekek által neveljék a népet, hanem közvetlenül is hassanak rá jó tanáccsal, figyelmeztetéssel.

Végül engedjék meg, hogy elmondjam nézetemet, miként lehetne e kerületben a nőket legrövidebb idő alatt minél többféle irányban munkára képesíteni. Ennek legjobb, legtökéletesebb módja volna egy jól fölszerelt női ipariskola fölállítása; ezt tartom e kerület *legégetőbb* szükségének. De ehhez sok pénz kell. Aligha több nem, mint a mennyit most akár a kormánytól, akár a fővárostól kérni lehetne. De addig is, míg e jámbor óhajtás teljesedésbe megy, be lehetne érni kevesebbel is. Az a ‚kevesebb' pedig a következő volna. Úgy vagyok értesülve, hogy e kerület már rövid idő alatt

polgári leányiskolát kap. E polgári iskolánál fognak kétségkívül egy kézimunkatanítónőt alkalmazni. Tehát csak oda kellene hatni, hogy ezt az állást oly tanítónővel töltsék be, a ki az említett úgynevezett házi ipari czikkeket is tanítani tudja. Némi csekély áldozattal az illető hatóság részéről meg lehetne kezdetben azt is nyerni, hogy oly leánykák, kik nem látogatják a polg. iskolát és a kiknek anyagi viszonyai igen szorultak, megtanulhassanak a polg. iskolában egy-egy oly kézimunkanemet, melylyel megkereshetik kenyerüket. S ha az iskolai hatóság, a mi különben alig hihető, semmi anyagi kárpótlást nem volna hajlandó az illető tanítónőnek az esetleges óratöbbletért adni, akkor fizessenek az ilyen rendkívüli tanulók némi díjat a nyert oktatásért. S ha oly szegények, hogy nem tudnak fizetni? Még akkor sem kell kétségbe esni; akkor forduljanak a közönség jótékonyságához. Hisz van a III. kerületnek egy szép sikerrel működő jótékony nőegyesülete, a mely, ha látja az égető szükséget, bizonyára nem fog késni áldásos működését egy új irányban kiterjeszteni. Különben itt már fölösleges részemről a szó. A III. kerületi Fröbel-egyesület buzgó elnöknője a jótékonyság terén oly fáradhatatlan buzgalmat fejt ki s oly találékony a jó tettek gyakorlásában, hogy valóban nem szorúl az en tanácsomra. Azonban ha szabad valakinek tanácscsal szolgálnom — bocsássák meg, hisz a tanácsadás általános emberi gyöngeség — akkor legszívesebben fordulok a kerület női fiatalságához, a melynek kezébe van letéve egy szebb jövő sorsa, hogy buzdítsam őt a munkára. Korunknak haladása kívánja, hogy minden nő, gazdag és szegény egyaránt, meg tudjon élni a maga emberségéből. A munkában nincs semmi lealázó, a munka nemesíti az embert. Higyjék el fiatal hölgyeim, sokkal édesebb a szülőkkel *megosztozni* az anyagi gondokban, mint ilyen nehéz gondokat *okozni;* édesebb a gond okozta ránczokat kisímítani az apák homlokán, mintsem az élet küzdelmeibe már-már belefáradt szeretteinknek eltartásunk miatt mély barázdákat vonni homlokukra.

S végre nemcsak a család, hanem az ország is hasznát fogja venni szorgalmuknak. Az általános jólét gyarapodni fog, az értelmiség növekszik és itthon marad a sok ezer meg ezer forint, mely-

lyel e szegény ország munkabér fejében a külföldnek adózik. Tettekben, munkával szeressük a hazát; s a mint valamennyien, nők ép úgy mint férfiak, egyaránt osztozunk áldásaiban, úgy áldozzunk is valamennyien, nők és férfiak egyaránt, a haza oltárán, munkával, értelmiséggel. Akkor majd megszűnik Magyarországon a legnagyobb pazarlás, a munkaerőnek elpazarlása.

Szarvas Gáborné.

CSALÁDI NEVELÉSÜNK.

A család a legmesszehatóbb és a legbefolyásosabb tényező minden emberi intézmény között. Ott találjuk fel melegágyát a bennünket cselekvésre indító legtöbb vágynak és hajlamnak; ott nyernek életet a legnemesebb erények és elhatározások.

A sors küzdelemre szólít bennünket; a létért való harczot mindnyájunknak meg kell vívnunk. És eme tusában hány mély sebet üt lelkünkön az emberek önzése, rosszakarata, kapzsisága, néha épen háládatlansága?! Nincs sehol egy teljesen önzetlen barátunk, nincs egy velünk mindenben rokonérzésű hivünk, a kivel bensőnket tartózkodás nélkül megoszthatnók. Rideg a világ mindenütt, az egyéni érdek uralja az emberek sokaságát. Csak egy kis kör, a hol a jó hitves és mosolygó gyermekek vesznek bennünket körül, csak egy barátságos hajlék az az egyetlen hely széles e világon, a hol az emberek önzésétől nem kell tartanunk, a hol feltaláljuk mind azt, a mit odakünn az életben hasztalan keresénk: az odaadó szeretetet, a velünk osztozó szíveket és az önfeláldozó hűséget. Megvan itt minden, a mi bennünket boldogíthat s a mi lelkünkbe új erőt önthet és a mi kitartásra, csüggedetlen munkára ösztönözhet.

A család teszi az embert valóban emberré. Az egyén ottan talál legtöbb tért és alkalmat, hogy egyes erkölcsi tulajdonságait érvényesíthesse. Bátran el lehet mondani, hogy legkivált a családi élet nemességétől függ az ember erényessége és boldogsága, és hogy viszont a rossz családi körülményekből erednek a bűnöknek egész légiói. A milyen valamely helyen a nép családi élete, olyan annak társadalma is; és a minő megint a társadalom, olyan jelleművé alakul át az állam.

Nincsen a szocziális és állami viszonyoknak egyetlenegy iránya, a hol az embereket mozgató érzelmek, érdekek vagy elvek bármelyikénél is végeredményében valamely családi szempont ne állana a háttérben. A családi érdekek az emberek sorsára, viselkedésére, elhatározására tagadhatatlanul úgy a felsőbb körökben, mint a nép alsó rétegeiben lépten-nyomon gyakorolják befolyásukat.

Azonban mégis legelhatározóbb mértékben a család az ő befolyását a gyermekek nevelése körül érvényesíti. Az ember olyanná lesz, a milyenné nevelték. És minthogy nevelésünk legnagyobb részét a házi tűzhelynél nyerjük: joggal mondhatjuk, hogy olyanok vagyunk, mint azok a szülők valának, a kik mi nekünk az élet első éveiben irányt adtak. Sokat tehet ugyan az iskola és a társaság is neveltetésünk tovább fejlesztésében, de azokat a hatásokat és benyomásokat, a melyeket ránk a szülői környezet gyakorolt, elenyésztetni nem képesek. A családi életben vannak csak meg teljesen mindazok a föltételek, a melyek a nevelés sikerét legjobban biztosíthatják; az iskola már nem rendelkezik annyira ezekkel és még kevésbbé a társadalom. A házi körben található fel legigazabban a nevelés éltető eleme: a szeretet, csak ott van meg az a belső ragaszkodás és félelem nélküli tisztelet, odaadás, a mely a gyermeket külső eszközök nélkül engedelmes-égre bírja; csak ott fejlődhetik ki a gyermekben az a vágy, hogy önmagától, belső ösztönétől vezettetve cselekedje a jót, a szépet és igazat, mert tudja, hogy ezzel édes övéinek örömet okoz. A gyermek önként követi a szülők akaratát, mert őket legnemesebbeknek és legjobbaknak tartja minden más emberek között. Jaj az olyan növendéknek, a ki szülőinél meleg szeretetet, önzéstelen gondozást mindig nem talál és ennek folytán azoknak jó és rossz tulajdonságait mérlegelni kezdi. Meg van inogva már ekkor ő benne a határtalan vonzalom és az önként fakadó tisztelet; és kérdés, hogy ifjú éveinek eme kiábrándulása nem hat-e vissza egész életére és szíve nem zárul-e be örökre a nemesebb érzelmek előtt?!

A jó családi nevelés rakja le az ember jövő boldogságának alapját. Innen van, hogy a szülők befolyását gyermekeik nevelésére nem pótolhatja semmiféle intézet, vagy más egyéniség. A szülők

szeretetének melegénél fejlődhetnek ki azok az erények, a melyek az embernek egész pályafutása alatt el nem veszíthető talizmánul szolgálnak. A családi körben kezd ébredezni a gyermekben az emberbaráti érzés, a rokonszenv és a jóakarat s ott indul fejlődésnek az áldozatkészség, a hála és a kegyelet nemes érzelme. De megint a rossz családi nevelés legtöbbnyire oka annak, hogy némely emberek egész életökön át résztvétlenek, önzők, kárörvendők és szívtelenek maradnak; igen, mert gyermekkorukban olyan benyomásoknak voltak a szülői háznál kitéve, a melyeknek hatalma alól érettebb életéveikben sem tudtak megszabadulni.

A vallás, az állam és a társadalom első sorban a szülőket teszi a gyermekek nevelése tekintetéből felelőssé. És ez nem is lehet másképen. Legfőbb érdeke minden apának, anyának, hogy magzatát boldogítsa; és hogyan boldogíthatná más módon, mintha jó emberré igyekszik nevelni? De a gyermeknevelés munkája nem könnyű feladat; egyike az a legnehezebb kötelességeknek. Ép ezért ne csodálkozzunk, hogy sokan nem képesek annak helyesen megfelelni; ne ütközzünk meg azon, hogy még a műveltebb körökben is oly sokszor vagyunk tanúi a nevelési visszásságoknak. Igen, mert a szülők mindenre inkább elő voltak készítve és készülve, csak arra nem, hogy miként kell születendő gyermekeikkel helyesen bánni! Az iskolában erről egy szót sem tanultak, a társadalomban pedig alig volt alkalmuk vagy kedvük az egyes családokban követett helyesebb nevelési eljárásokat megfigyelni. Mi kalauzolja hát a legtöbb szülőt a gyermeknevelés munkájában? Felelet: a saját ösztöne és a saját gyermekéveire való visszaemlékezésből nyert tapasztalás, néha meg a mások példája is. Az ösztön azonban gyakran téves irányba vezet, ezért teljesen erre bizakodni nem szabad; a gyermekévekre való visszaemlékezés meg nem mindig hű és biztos; a mások példája meg nem mindenkor helyes. Így a szülők ki vannak téve a próbálgatásnak, a körülmények esélyeinek és vajmi gyakran kénytelenek tapasztalni, hogy önhibájokon kívül téves irányba jutottak.

Ne rójuk fel tehát a hibás nevelési eljárásokat számos esetben a szülők hanyagságának s nem-törődésének, hanem annak a

körülménynek, hogy ők nem voltak előkészítve gyermekeik okszerű nevelésére.

Napjainkban a társadalmi és pedagógiai írók mind sűrűbben kezdik hangoztatni, hogy az iskola ismertesse meg a szülői kötelességeket, a nevelés és gondozás főbb elveit a felnövő generációval, mert nincsen az életben egyetlen egy ismeretág sem, a melynek oly nagy gyakorlati fontossága volna, mint épen ennek. «Minő eredményeket várhatunk akkor, mond Herbert Spencer, midőn olyanok veszik kezökbe a legbonyolultabb feladatok megoldását, a kik alig szenteltek valaha egy gondolatot is azon elvek elsajátítására, a melyek nyomán a helyes megoldás remélhető? Hogy valaki czipész, ács, hajó- vagy mozdonyvezető lehessen: e végett hosszas tanuló éveket kell töltenie. Vajjon az emberi ész és jellemfejlesztés oly könnyű dolog-e, hogy minden előkészület nélkül bárki vállalkozhassék annak vezérletére s szabályozására?» Tény, hogy iskoláinkban sok mindenféle hasznos vagy kevésbbé hasznos ismeretre tanítjuk az ifjú nemzedéket, csak arra nem fordítunk elég gondot, hogy miként kelljen majd szülői kötelességeit a gyermekek észszerű nevelésénél betölteni. Innen van, hogy a legtöbb anyát és apát a gyermekápolás, óvás és fegyelmezés körében nem határozott elvek, nem a józan ész által mérlegelt szabályok, hanem vagy az ösztönök és szokások, vagy pedig a szeszély és a véletlen körülmények vezetik. Innen van, hogy hol egyben, hol másban még a műveltebb családoknál is a gyermekek nevelése el van hibázva, nem azért, mintha a szülők szándékosan akarták volna rossz útra vezetni magzataikat, hanem azért, mert a gyermekekkel való bánásmód elveivel maguk sem voltak tisztában.

Azonban a nevelés elveinek ismerete egymagában véve a czélhoz jutást még nem biztosítaná, ha a szülők a követendő eljárásra nézve előre meg nem egyeznének és a feladat teljesítésére összhangzatosan nem törekednének. Egyik nagy hibája családi nevelésünknek épen abban gyökerezik, hogy az apa mást akar mint az anya; egyik túl szigorú, a másik túl engedékeny; egyik könnyen szemet húny a gyermekek daczossága, makacssága, rendetlenkedése fölött, a másik meg a pajkosságból, szelességből eredő csekélyebb

kihágásokat is keményen bünteti. Hányszor előfordul, hogy a míg az apa megtilt, valamit, addig az anya megengedi, hogy a gyermek a tilalom ellen cselekedjék?! Hányszor megtörténik, hogy a szülők a nevelési eljárásra nézve nem lévén egy véleményen, e miatt összeszólalkoznak s maguknak rossz vért csinálnak?! Sulyosbítja az ilyen eseteket, hogy a gyermekek rendszerint annak a pártjára állanak, a ki az ő hibáik iránt elnézőbb volt, és így meghasonlásba jönnek nemcsak szülőik kétféle akaratának teljesítésében, hanem azoknak szeretetében és tiszteletében is. Az életben mindenütt szoktak véleménykülönbségek előfordulni, így a legműveltebb szülők között is. Ez még nem baj. Egyedül csak akkor lesz belőle baj, ha nézeteikben megegyezésre jutni nem tudnak és eltérő elveiket a gyermekek jelenlétében hangoztatják, vagy pedig külön-külön módon s egymás rovására megvalósítani szándékoznak.

Némely szüle nem tud helyes mértéket alkalmazni a gyermekek vágyainak megítélésében. Vannak természeti szükségből és vannak szeszélyből eredő vágyak is. A miknek alapja a természeti szükség, azoknak kielégítését nem lehet megakadályozni, mert ki nem elégítésök által csak növekednék a belső késztető erő, hogy egyszerre annál rohamosabban törjön ki. Bizonyára nem az a gyermek lesz torkos, a ki midőn éhes volt, kellő mennyiségű egészséges táplálékban részesülhetett, hanem az, a ki az asztalnál szűken kapta ki a maga adagát. De ha aztán alkalmat talál, annál többet eszik és természetesen elrontja gyomrát. A mely gyermeket hozzá szoktattak, hogy éhségét a nap bizonyos óráiban kielégíthesse és akkor épen annyi táplálékot vegyen magához, a mennyire szüksége van, annak eszébe sem jut, hogy időközben tiltott utakon nyalánkodjék, torkoskodjék. Sokan abban a véleményben vannak, hogy a gyermekek az ebédnél, vacsoránál többet esznek, mint a mennyire szükségök van, és ezért gondosan kiszabják részökre az adagokat. Mit érnek el vele? Azt, hogy azok rendesen olyan ételekkel fogják pótolni a hiányt, a melyek se nem eléggé táplálók, se nem egészségesek, vagy pedig napközben minduntalan fogják zaklatni édes anyjokat hol ezért, hol azért az ételféléért.

Némelyek panaszkodnak, hogy gyermekeik nem elég csen-

desek, nem ülnek szépen, mint az idősebbek, sok zajt ütnek, szüntelen futkároznak s mindig valami játékon törik fejöket. De ne higyjék, hogy a kisdedek ezen mozgékonysági vágyát megakadályozniok kellene. Nem. Sőt épen az volna a baj, ha a gyermekek szaladgálni, játszani, nevetgélni nem akarnának. A tapasztalás arra tanít, hogy a játszani szerető, mozgékony, eleven gyermekekből válnak a derék, munkás, jellemes emberek, a csendesekből, a magukba vonulókból pedig rendszerint a társadalom legkevésbbé hasznavehető tagjai. Ne vonjunk tehát szigorú korlátokat gyermekeink tevékenységi vágyainak kielégítése elébe. Hadd mozogjanak, hadd futkározzanak, játszanak, ha kedvök tartja — természetesen mindig felügyelet mellett. Csak sajnálni lehet az olyan gyermeket, a kitől a szülők az élet reggelén megvonták az ártatlan örömek élvezését és kora érettségre nevelték! A játékkal fűszerezett gyermeki évek és a vidáman eltöltött ifjúság legbiztosabb zálogát nyujtják a munkás férfi kornak.

A mint fentebb említém, vannak olyan vágyak is, a melyek puszta szeszélyből származnak. Ezeket semmi esetre sem kell kielégíteni. Tanulja meg már jó korán a gyermek az önmegtagadást és szokjék hozzá valami nélkül ellenni. Mennyi gyöngéd anyával (néha apával is) találkozunk az életben, a kit a gyermek sírása mi hamar megindít és bár jól tudja, hogy szülöttének vágyai helytelenek, de teljesíti azokat, mert kevés benne az ellenállás ereje. Ekkép lesz lassanként a gyermek a szülők zsarnokává, így fog lépésről-lépésre lerombolódni a tekintély és így fog kifejlődni a nevelés egyik legnagyobb akadálya: az önfejűség. Az oktalan szeszélyek révén a gyermek igényei napról-napra gyarapodni fognak és ha egy vagy más okból kielégítést nem nyerhetnek, mivel kárpótolja magát ekkor a lemondáshoz nem szokott kis ember? Bizonyára azzal, hogy rossz kedvében durczáskodik, mérgelődik, indulatoskodik.

A mely szülő rá szoktatta gyermekeit, hogy ezek vágyaik fölött uralkodni tudjanak; a mely apa vagy anya a korán mutatkozó szeszélyes hajlamoknak elejét tudta venni: az bizonyára a nevelés egyik legnagyobb feladatát oldotta meg, mert semmi sem képes az embereket annyira szerencsétlenné tenni, mint ha olyan vágyaik

vannak, a melyeknek eleget tenni nem képesek. «Vágyakkal bírni az élet különböző korszakainak felfogása és izlése szerint — mond Locke — még nem hiba, de igen az, ha nem tudjuk alávetni azokat az okosság törvényeinek és korlátainak. A különbség nem abban van, hogy vannak-e vagy nincsenek vágyaink, hanem abban, hogy tudunk-e uralkodni magunkon és meg tudjuk-e tagadni magunkat.»

Sajnos, hogy vajmi gyakran nagyobb igényekre neveljük gyermekeinket, mint a minőket vagyoni helyzetünk, társadalmi állásunk megengedhetne. Hány becsületes iparos küldi gimnáziumba, egyetemre fiait, csupán azért, mert aszt hiszi, hogy gyermekeinek különb emberekké kell lenniök, mint ő maga?! Ezért növekedik mi nálunk lavinaszerűen a kabátos proletariátus, ezért indul meg egész hadjárat egy-egy olyan hivatalocska elnyeréséért, a melynek teljes évi jövedelme alig ér fel valamely igyekvő mesterember egy havi keresményével. Az elszegényedett gentry, a vagyontalan hivatalnoki osztály gyermekeiből megint mind urat akar nevelni, lenézve a kereskedést, az ipart, az olcsóbb technikai pályákat és a tisztességes megélhetés más egyeb ágait. Bízik még most is a protekcióban, a mely gyermekeiről majdan gondoskodni fog, és valljuk be: talán nem is ok nélkül.

Nagyobb még a baj a leánykák nevelésénél. Ezer meg ezer családban oly igényekhez szokva nőnek fel a kisasszonykák, a melyeket egykoron kielégíteniök nehezen sikerül. És épen ez lesz boldogtalanságuk forrása, akár férjhez mennek, akár pedig pártában maradnak. A szülői házban nem tanultak meg dolgozni, legfőbb gondjukat a divat, látogatások, estélyek, regények képezték. Mi jó lett volna, ha ezeket mellőzve, valamely iparágban kiképezik magukat, hogy majdan a megpróbáltatások napjaiban tisztességesen megkereshessék kenyeröket!

Egyik családban a gyermekeket oktalanul elkényeztetik, a másikban megint túlságos szigorúsággal nevelik. Mind a két véglet végzetes hibáknak lehet okozója. Emitt féltékenyen őrzik a kisded csemetét hidegtől, melegtől; gondosan örködnek, nehogy a levegő, a víz, az étel megártson neki; korlátolják a szabadban való mozgásban s megkímélik minden erőfeszítéstől. Amott meg egyátalán

nem sokat törődnek a gyermekekkel s magukra hagyják őket, vagy ha törődnek, abban sincs semmi haszon. A magukra, felügyelet nélkül hagyott gyermekek természetesen sok helytelenséget, hibát követnek el; ilyenkor aztán a szülők figyelme feléjök fordul és a saját mulasztásuk miatt történt hibákért a kicsinyeknek kell bűnhődniök. A szidás, a dorgálás — úgy gondolják — semmit sem ér, jobb lesz tehát a kis delinquenseket jól elverni, hogy máskor ne legyen kedvök csineket elkövetni. Nem veszik figyelembe ezek a szülők, hogy ütlegeléssel még az állatokat sem lehet jó útra téríteni, annál kevésbbé az embert; nem gondolják meg, hogy ők a főhibásak, mert nem vigyáztak eleggé gyermekeik tetteire és nem igyekeztek azokat, a kiknél még az értelmiség nincsen eléggé kifejlődve, helyesen kormányozni.

Nem tudom, melyik a nagyobb baj: az-e, mikor a gyermeket elkényeztetett bábuvá neveljük, vagy pedig az, midőn durva bánásmódunkkal ő benne a nemesebb érzéseket kioltjuk? Amott a gyenge, edzés nélküli testben beteges lelket dédelgetünk, emitt meg fásulttá teszszük a kedélyt; amott nem szoktatjuk hozzá a növendéket a kitartáshoz és tűréshez, emitt meg ellenségévé teszszük őt minden humánusabb hajlamoknak.

Az ég azért ajándékozta meg a szülőket gyermekekkel, hogy szeretettel, odaadással és észszerűen neveljék fel azokat. Szoktassák magzataikat engedelmességre, mert csak ez által tehetik őket erkölcsileg jellemes, munkás emberekké. «Az engedelmesség készítse elő az utat a szabadságra» (Currie). Vak engedelmességet azonban ne kívánjanak övéiktől; parancsolatuk legyen okszerű, hogy a gyermekek is beláthassák annak helyes voltát.

Hol szoktak a gyermekek engedetlenek lenni? Ott, hol vagy igen sokat parancsolgatnak a szülők, de a parancsok szigorú teljesítésére nem ügyelnek föl, vagy pedig ott, a hol túl korán önállósághoz, önfejűséghez szoktak a gyermekek, és a hol a szülők tekintélye meg van semmisülve. Némely apa és még több anya nem fogy ki az intésekből, nincs vége-hossza a figyelmeztetésnek, parancsolgatásnak. És aztán mi az eredménye mindezeknek? Az, hogy a gyermekek föl sem veszik a szülők parancsszavát és cselekszenek a

maguk akarata szerint. A másik esetben a szülők gyengék, a gyermekek fejökre nőttek, ők az urak a háznál és legkevesebb gondjokat képezi, hogy szót fogadjanak.

Némelyek a gyermekek egyes, talán csak szelességből, meggondolatlanságból származó cselekedeteit mindjárt szándékos hibának minősítik s nem késnek a büntetéssel; mások ellenben szemet hunynak az olyan tények előtt is, a melyeknek ismétlődését minden áron meg kellene gátolniok, nehogy azok rossz szokások kiinduló pontjaivá válhassanak. Amott a félénkségnek, hazugságnak és tettetésnek nyujtanak táplálékot, emitt meg készakarva egyengetik az utat, hogy a gyermek vesztére rohanjon a hibák és bűnök örvényébe.

Mik azok a főbb eszközök, a melyeknek segítségével szülői feladatainkat gyermekeink nevelése körül sikeresen megoldhatjuk? — Felelet: az okszerű szeretet, a jó példák és a helyes szoktatás.

Okszerűen szeretjük gyermekeinket, ha mindazt, a mit részökre üdvösnek tartunk, különbség nélkül megadni törekszünk; ha nem juttatunk vonzalmunk melegéből többet egyiknek, mint a másiknak. Hány szomorú példát lehetne felhozni az életből, midőn a szülők iránti gyűlölködésnek és a testvérek közötti viszálkodásnak az volt a fő előidéző oka, hogy a gyermekek az apai házban nem részesültek egyforma vonzalomban?! Számíthat-e az olyan szülő gyermekének hálájára, a ki mellőzésben részesíti édes magzatát? Pedig vajmi gyakran előfordul, hogy a legkisebb gyermek vagy az egyetlen fiúcska a lányok rovására a szülők különös kegyeit élvezi és a többi testvéreknek irigység tárgyául szolgál! — Az okszerű szeretet kizár nemcsak minden pártatlanságot, hanem kellő mérsékletet is követel. A mérsékletet nem ismerő szeretet épen oly vészthozó lehet, mint a szeretet hiánya. Ebbe a hibába esünk akkor, ha gyermekeink fogyatkozásait takargatjuk és őket jó útra téríteni nem törekszünk; ha dicsérgetésünkben nem ismerünk határt és ha — mikor büntetnünk kellene — szivünk meglágyul s érzelmünk diadalmaskodik az okosság felett.

Régi igazság, hogy a gyermekeknek odahaza jó példát kell

adni, mert a kisdedekre semmi sincs oly nagy befolyással, mint a szülők, idősebb testvérek és a környezők cselekvés- és beszédmódja. És mégis mily gyakran hibázunk ezen fontos pedagogiai szabály ellen, mily sokszor megfeledkezünk magunkról a gyermekek előtt! A férj és feleség olykor-olykor előforduló összeszólalkozásának, czivódásának, az anya zsörtölődésének, az apa haragjának számos esetben nem tanúi-e a gyermekek? A legtöbb háznál a szülők nem válogatják meg, hogy mit szabad és mit nem szabad a kisdedek előtt beszélni; gyakorta mondanak itéletet jelenlétükben egyik-másik ember felől s nem egyszer az emberszólás is kiszalad ajkukon. Menynyiszer félreértik, félremagyarázzák a gyermekek szülőik beszédét! Mennyi illetlen kifejezést tanulnak el otthon! Hát még az olyan családoknál, a hol a nap és este nagy részét a konyhában, durva erkölcsű és mosdatlan szájú cselédek társaságában töltik el a gyermekek, mily sok rossz példa ragad rájok! Mert a példa, különösen a rossz példa ragadós és az első benyomások kitörölhetetlen nyomokat hagynak maguk után. A gyermek nem tud különbséget tenni a jó és a nem jó között, ő csak a példát utánozza; de ha egyszer megrögzötté vált ő benne a helytelennek utánzása, bizony nehéz lesz azt a későbbi helyes nevelésnek kiirtani.

Mindenek fölött óvnunk kell szülötteinket a rossz példák befolyásától. Gondoljuk meg jól, a mit előttük beszélni, tenni akarunk. Foglalkozzunk többet gyermekeinkkel s ne bízzuk őket a cselédnép gondjaira. Igaz, hogy sok lemondással s a társasági élvezetektől való gyakori visszatartóztatással jár ezen kötelességünk, de talán mégis fontosabb gyermekeink jó nevelése, mint a mi élvezetvágyunk kielégítése?!

A gondos felügyelet, a jó példák és az állandó foglalkozás révén lassanként sikerülni fog, a jónak, helyesnek követését gyermekeinknél szokásszerűvé tennünk. Nézd meg, hogy minő szokásai vannak a gyermekeknek és bizton itéletet hozhatsz a szülők nevelési eljárása felett. A gyermek mindenhez hozzászokik: jóhoz, rosszhoz, a szerint, a mint emennek vagy amannak követésére volt kényszerítve. És a minő irányban fejlődtek ki a szokások az élet első éveiben, ugyanazon útról nehezen térnek le a későbbi korban.

Gyakran hibáztatunk egyes ifjakat félszeg cselekvésmódjokért, pedig szülőiket kellene első sorban elitélnünk, hogy miért nem gyökereztették meg bennök a jobb szokásokat, vagy a mi egyre megy: hogy miért nem adtak nekik helyesebb nevelést. Habozás nélkül elmondhatjuk, hogy a mely szülő jól szoktatja gyermekeit, az olyan kincset rakott le számukra, a mely soha sem szünik meg gazdagon kamatozni.

A legtöbb rossz szokás onnan ered, hogy a kisdednek kezdetben előforduló hibáit föl sem veszszük, azt gondolván, hogy az egész úgyis csekélység s ha majd több esze lesz, abba fogja hagyni eddigi helytelen cselekvésmódját. Nem gondoljuk meg, hogy minden egyes tény, jó vagy rossz, valamely szokásnak kiinduló pontjává válhatik. Honnan ered például a kapzsiság szokása? Onnan, hogy eleinte elnézők voltunk, midőn a gyermek, eredeti önzését követve, a maga részére többet követelt, mint testvérei. Honnan támadt a növendéknél a hanyagságra való hajlam? Onnan, hogy egynehányszor nem szorítottuk rá feladatának pontos elvégzésére. Mi az oka, hogy gyermekünk hiúvá lett? Az, hogy mód felett dícsérgettük az ő szépségét, észbeli tehetségét stb. Ezer meg ezer példát lehetne még az életből felhozni, a mely mind azt bizonyítaná, hogy gyermekeink helytelen szokásainak legtöbb esetben mi vagyunk hol közvetve, hol közvetlenül az okai. Azonban teremhez képest az egyes esetek nagy számát itten elő nem sorolhatom, csupán csak egy körülményre vagyok bátor a tisztelt hallgatóság figyelmét még fölhívni.

Kétségtelen, hogy mi mindnyájan erkölcsös, jellemes embereket szándékozunk gyermekeinkből nevelni. De hogy ezt tehessük, lassanként önállóságra, szabad elhatározásukból folyó cselekvésmódra kell őket szoktatnunk. És épen eme nevelési eljárásunkban vagyunk a legtöbb tévedésnek kitéve, mert vagy abból az elvből indulunk ki, hogy szülötteinket akkor is, midőn ezeknek már több és több önállóságra s szabadságra volna szükségök, folyton féken kell tartanunk; vagy pedig igen korán kényök-kedvökre engedjük őket, nem gondolván meg, hogy éretlen észszel, szeleburdi akarattal a gyermek még képtelen a jó és a rossz között különbséget tenni, és leggyakrabban azt az utat követi, a mely az ő önzésének vagy

szeszélyének inkább megfelel. Száz meg száz ifju ember vallotta kárát az utóbb említett szülői felfogásnak, de bizonyára még több a módfeletti korlátozásnak. Ha önfejű, másokkal nehezen összeférni tudó emberekkel találkozunk az életben, bátran következtethetjük, hogy ezeknek családi nevelése nagyon tág gyeplőre volt eresztve; és ha ingatag, elhatározásaikban habozó egyénekkel hoznak bennünket össze a körülmények, az ő jellemgyengeségöknek okát aligha nem abban kell keresnünk, hogy a szülői házban semmi önállósághoz nem voltak szoktatva, nem lettek bevezetve a tapasztalás iskolájába, otthoni erényességök üvegházi növény volt, a melynek az első hevesebb napsugár is megárthatott.

A jellemnevelés titka abban áll, hogy a növendék cselekedeteit csak akkor korlátozzuk, midőn ő a helyes ösvényről le akar térni; máskor azonban engedjünk neki tért és alkalmat, hogy a saját maga elhatározásából cselekedhessék. Ne féljünk, hogy ez által szülői tekintélyünk csorbát fog szenvedni; nem, sőt épen ellenkezőleg, a gyermek annál inkább fog tisztelni és szeretni bennünket, mert átlátja, hogy mi ő neki nem zsarnokai, hanem jóakaró barátai vagyunk. Ok nélkül soha se korlátozzuk a növendéket, és ha hibás hajlamai elé gátot kell vetnünk, akkor is értessük meg vele — ha már értelme arra képes — eljárásunk motivumait. Önállóságra kell nevelnünk nemcsak a fiúkat, hanem a leánykákat is, mert a szív nemessége mellett az akaraterő edzettségére a szépnemnek is vajmi gyakran szüksége van az életben, és fordulnak elő pillanatok, midőn egyedül csupán a szilárd elhatározás mentheti meg a nőt a nagyobb veszedelemtől s midőn az érzés ki nem segítheti őt a bajokból, egyedül csak a megingathatatlan akarat.

Sokan, a kik a családi nevelést elhanyagolják, abban a hitben ringatják magukat, hogy az iskola majd helyre fogja hozni szülötteik hibás szokásait. De nem gondolják meg, hogy az iskolatanító a nevelés terén jóval kevesebbet érhet el, mint a szülők; nem veszik figyelembe, miszerint az által, hogy a gyermekek megjavításával is az iskolát akarják terhelni, emennek úgyis nehéz feladatát még nehezebbé teszik. Az iskola csak a családdal karöltve felelhet meg a nevelés és oktatás kivánalmainak s rendes körülmények között

az iskolának nem lehet egyéb teendője, mint az, hogy folytassa és tovább fejlesztgesse mind azt, a mit a gondos, értelmes szülők odahaza megkezdettek.

A családi tűzhelynél kell megvetni a nevelés jó alapját; eme kötelesség alól a szülőket soha senki föl nem mentheti; mert ha az alap jó, akkor az iskola könnyen építhet azon tovább; de ha hibás: vajmi nehéz a legjobb iskolának is az otthon megrögzött rossz hajlamokat, helytelen szokásokat kiirtani, mert régen megmondta már Quintilián, hogy az új hordó megtartja a belé öntött folyadék szagát és a festett gyapjú soha sem kapja vissza fehér színét. A család legyen a szó teljes értelmében nevelő-intézet, a hol a szülőknek jósággal, szeretettel párosúlt okos vezérlése mutassa meg a gyermekeknek azt az irányt, a mely boldogságra vezet. Nemes munkájokat majd áldás koszorúzza s emléköket az utódok kegyelete fogja őrizni.

(K. Félegyháza.)

Zajzon Dénes.

IRODALOM.

KÉPEK A NÖVÉNYVILÁGBÓL, írta *Hanusz István*. Léva. Kiadja Nyitrai és társa. Ara díszkötésben 3.20 frt, fűzve 2.40 frt.

A külföldi irodalmakban elég nagy számmal találunk oly természetrajzi műveket, melyeknek czéljok szép, vonzó modorban nemcsak ismereteket közölni, hanem az olvasó lelkében a természeti szépségek iránt érdeklődést is költeni.

Ezen szép példa nálunk is talált már lelkes utánzókra, a mint azt különösen gr. Lázár Kálmán, Kriesch János, Herman Ottó és Paszlavszky József ide vágó népszerű ecsetelései bizonyítják. Az állattan említett buzgó mivelői közé sorakozik a jelzett munka szerzője, *Hanusz István* is, tárgyát azonban nem az állattan, hanem a növénytan köréből meríti. Könyvével ingert akar költeni a szabadban időzés vágyának felébresztésére, mert «életünk tengerén az öröm csak szigetecske; közelebb áll Istenéhez, ki a természettel, mint az, ki az emberekkel jó mindennapi érintkezésbe (Eötvös)».

Azt gondoljuk, hogy Hanusz úr törekvését és irálymodorát legjobban bemutatjuk olvasóinknak, ha ezen 24 ívre terjedő művéből közlünk néhány sort. Mutatványképen álljanak itt a következő sorok, *a virágóra* című fejezetből.

«Nem lesz érdektelen «A virágok menyegzője» után jeleznünk azt, hogy a szép virágnagysámok egyike, másika a napnak melyik órájában készül el menyegzős ruhája toilettjével.

Ámbár a márcziusi ibolyával megtörténik, hogy olykor karácsonra virít ki, minek egyik oka az is lehet, hogy nem veszi meg magának a komáromi kis kalendáriumot, mely még mindig a régi lőcsei formában jelenik meg, — mihez képest nem is igen tudja, hogy ébredése korai, mert nem szólalt még meg a pacsirta, mély álomban szenderegnek vagy meg sem születtek még udvarlói, gyenge még a napsugár, alantabb jár a világító égi test, mint a tavaszi napéj-egyenlőség táján, midőn az egyenlítőre érkezik. Legfrisebbek azonban a hunyor (Helleborus), meg a harangrongy (Soldanella), melyek már a hó alatt kezdik meg virításukat;

aztán mindjárt következnek a kikeleti hóvirág (Galanthus) és a tavaszi tőzike (Leucojum).

Máskép vannak ama higgadtabb, tapasztaltabb virágszépek, melyek nem sietik el a bálban való megjelenés idejét, óráját, megvárják a tavasz vagy nyár beköszöntését, mely az erdő, mező zengő zenekarát s udvarlóikat életre költi, mely idő alkalmasabb lesz arra, hogy otthonkájokból kibontakozzanak és mint egy-egy bálkirálynő kellő elegancziával megjelenve, magokat hatásosan kellemeztessék, mint az egyszeri politikus beszédű mama adta utasításul leányainak, midőn egyik batyubálon végeladást rendezett belőlök.

A virágok némelyike nagyon korán kel, megelőzi a nyári nap fölkelését is, mint a fecske madár csiripelése; mások úgy rendezik be fölkelésöket, mint valamely úri háznál szokásos, hol a konyhaleány 5 órakor buvik elő vaczkából, a szakácsné 6-kor, a szobacziczus 7-kor, mert a nagyságos asszony 8 órakor kel, a kis úrfi dajkája 9-kor vagy később, hiszen ő képviseli azt, kiért él és mozog minden. De találkoznak olyan virághajadonok is, melyek mintha csak a megelőző éj tánczvigalmának fáradalmait kívánnák előbb kipihenni, még később bujnak elő hímes nyoszolyájokból, sőt olyanok sem hiányzanak, melyek egyike-másika este virágzik mint a tök, vagy épen le sem feküsznek, mint pl. a Lappföldön az éjféli nap világításánál vigadozó ligeti gerely (Geranium silvaticum), pázsit csillaghúr (Stellaria graminea), réti boglárka (Ranunculus acris).» .... —*r.*

*

CHEMIA, tankönyv a felső tanintézetek számára. Irta dr. *Lengyel Béla* egyetemi r. ny. tanár. Első kötet. Szervetlen chemia. Számos ábrával és egy szinkép-táblával. Budapest, 1889. Eggenberger kiadása. Ára 5 frt 60 kr.

Ezen munka hivatva van a chemiának az egyetemen való behatóbb tanulmányozását lehetővé tenni. E czélra szolgáló — tehát terjedelmesebb tankönyv — eddigelé hiányzott irodalmunkban; s ép azért, mint hézagpótlót, őszinte örömmel üdvözöljük.

Ezen első kötet, melynek terjedelme 34 nyomtatott ív, csakis a szervetlen chemiát tárgyalja, s az egész több részre van felosztva. Az első — az általános — részben szól a chemiai változásokról, az anyag állandóságáról .... s mind azon törvények- és elméletekről, melyekre a részletes chemia megértése végett szükség van. Erre vonatkozó állításait a szerző kisérletekkel és a legkitünőbb chemikusok módszereinek ismertetésével bizonyítja.

A részletes chemiát a fémekkel kezdi: mindenütt szigorú rendben felhozva az illető fémnek előjövetelét a természetben, aztán előállítását, tulajdonságait, valamint az egyes fémek legkönnyebb felismerési módját,

melyet végre az illető fémcsoportnak rövid jellemzése követ. Ugyanazon módon ismerteti a nem fémes elemeket is, mely részlethez legvégén a jelen század egyik legnagyobb fontosságú felfedezése, a szinkép-elemzés módszere, csatlakozik.

A harmadik «a vegyületek chemiája» című részben előbb tárgyalja az egyszerűbb vegyületeket — nevezetesen az oxidokat és hidroxidokat, — s így fokról fokra haladva .... e fejezetetet a cyánvegyületekkel zárja be. A gázok megsűrítése, a diffuzió, endosmosis, kalorimetria a könyv végére maradt, mert ezeknek tanulmányozása, mint maga a szerző is mondja, tetemes chemiai tényismeretet követel. Ugyan ebből az okból van a könyv legvégén a chemia fejlődésének történeti vázlata, mely szintén csak úgy tanúlságos, ha a megértésére szükséges ismereteknek birtokában vagyunk.

Már a tananyagnak ezen helyes berendezéséből következik, hogy e munka képes az érettebb kezdőket is a vegytani ismeretek birodalmába bevezetni; és, ha hozzá teszszük, hogy a nagyobb tárgyi hibáktól mindvégig ment, hogy nyelvezete tiszta és könnyen érthető: akkor ezt, mint minden tekintetben kitünő munkát, lelkiismeretesen ajánlhatjuk nemcsak a tanulóknak, hanem a chemiát tanítóknak is figyelmébe. —*r.*

*

ILOSVAY LAJOS: A chemia alapelvei. 70 rajzzal. (A term. tud. társulat könyvkiadó vállalatában.)

A Természettudományi Társulat a népszerű előadásokon kívül 8—10 előadásra terjedő cziklusos előadásokat tartat. Ezek sorát 1887-ben Ilosvay Lajos műegyetemi tanár nyitotta meg, a chemia alapelveiről értekezvén. Előadásaiban érdekesen vázolta a chemiai ismeretek bővülését és elméletek fejlődését, a legrégibb kortól kezdve egészen napjainkig. Ez előadások a Társulat könyvkiadó vállalatában önállóan is megjelentek. Remélhető, hogy könyvalakban ugyanoly érdeklődéssel fogadja az olvasó közönség, mint a minő érdeklődéssel és figyelemmel hallgatta a Társulat tagjaiból alakult előkelő hallgatóság.

Legyen szabad e helyen e két egyformán jeles chemiai munkára vonatkozólag egy közös megjegyzést tennünk. Míg Ilosvay a munka ajánlásával rójja le hálája adóját, volt tanára Than Károly iránt, Lengyel Béla még határozottabb formában emeli ki ugyan e tudósunk érdemeit, elismerésre méltó szerénységgel utalván Than előadásaira, melyekből a könyvében követett rendszert merítette. S e rendszer valóban kitünő. Az elméleti chemia alaptételeit oly határozott alakban fejti ki kisérleti tényekből, a mint ez eddig másnak nem sikerült. Bizonyos büszkeséggel mondhatjuk, hogy a chemiát nálunk tanítják a legtudományosabban s

egyúttal a legkönnyebben megérthetőleg. Mindkét munka tisztán magyar tudósok termékei, melyek bármely irodalomnak diszéül szolgálhatnának. Köszönet érte szerzőiknek s tudós tanáruknak: Than-nak.

b.

*

TERMÉSZETTAN a népiskolák és az ismétlő iskolák számára. Írta *Bein Károly* (58 ábra, 83 lap). Ára 28 kr. Mehner Vilmos kiadása.

Nem kutatjuk, vajjon czélszerű-e a népiskolai tanulónak bármily szerény terjedelmű külön kézi könyvet adni a kezébe, hogy azt a keveset, a mit a népiskola a természettanból megtaníthat, elsajátítsa: csak a könyvet magát, mint a természettani tanítás ABC-s könyvét tekintjük, s mint ilyent, olvasóink figyelmébe ajánljuk. A felölelt anyag nem sok ugyan, de az első fokon egyáltalában tárgyalható kérdések elég szerencsésen vannak benne feldolgozva. Az egyedüli helyes úton haladva, mindig a megfigyelésből, közvetlen tapasztalatból indul ki s rámutat a jelenségek törvényszerű lefolyására. Az előadás általában egyszerű, s ennélfogva világos is.

Kár, hogy a könyv értékén egy-egy hiba csorbát ejt. Így pl. a Winter-féle gépet nem a maga helyén írja le, s így érthetetlenné — vagy félreérthetővé — teszi; a Holtz-féle gépet az első fokon nem szükséges ismertetni, hibásan pedig semmiféle fokon. A könyv túlnyomóan jó részletei remélni engedik, hogy a következő kiadás ellen eféle kifogásokat nem kell majd emelnünk! — Még néhány szó a kiállításról, a rajzokról. A kiállítás a csekély árhoz mérten majdnem díszesnek mondható, s a rajzok többnyire ujak és jók. De van köztük gyenge is. Így pl. nem jó a légszárítónak a képe, mellesleg legyen megjegyezve, a légszárítónak a szövege is bátran elmaradhat, legalább nem töri a tanuló azon az eszét, hogy miképen lehet az «összeszorított levegőt töltött puskacsőbe bocsátani», mely azután a «töltést nagy távolságra elröpítheti». Eredeti, de furcsa is a 4 egymás mellett álló villamos inga képe; ha kettőt-kettőt egymással szembe állít, az egyik párt a vonzás, a másik párt a taszítás feltüntetésére, azt értenők, de így sorba állítva, majdnem komikus hatásúak. A villamos csengő rajzát is nehéz megérteni; helyesen pedig talán nem is lehet.

b.

*

A TERMÉSZETTAN ALAPELEMEI. Írta Schubert Károly. Az ötödik kiadás után fordítva, a polgári iskolák, magasabb népiskolák és keresk. iskolák tantervének megfelelőleg átdolgozva. Átjavította és sajtó alá rendezte Heller Ágost. (207 lap.) Ára 80 kr.

Olyan munka, melyről jót ép oly nehéz mondani, mint rosszat. Első megjelenése idején 1849-ben, csakugyan jeles munkának tarthatták, de szerzője azóta a haladott korral csak úgy tartott lépést, hogy egy-egy új találmányt bele iktatott a régi keretbe, holott a természettan haladása egész másban keresendő. A munka egészen elavult rendszert követ s így nem tartjuk valószínűnek, hogy élénken fölpezsdülő tankönyvirodalmunk ujabb termékeivel sokáig tudjon versenyezni. A fordításhoz sok szó férne; a helyett, hogy a német szerzőnek sokszor bőbeszédű előadását kellő rövidítésekkel megjavítaná, még ront rajta furcsánál furcsább germanizmusaival (pl. «hogyan terjed füleinkig a hang?» stb. stb.), a milyenekre annyi példát idézhetünk, a mennyi tetszik. Ki a fordító, az nincs a címlapon kiírva. Heller a munkát csak «átjavította és sajtó alá rendezte.» Mindenesetre érdemesebb munkát végzett volna, ha saját kisebb természettani műveit dolgozta volna át ugyanezen iskolák számára. *b.*

*

FIZIKA. Polgári és középkereskedelmi iskolák, valamint tanítóképző intézetek számára. Írta dr. Kovács János. (242 l.) Ára 1 frt 40 kr.

Véleményünk szerint az utóbbi időben napvilágot látott jobb természettani kézikönyvek egyike. Bővebb megbeszélését más alkalomra hagyva, ezúttal egyszerűen ajánljuk olvasóink figyelmébe. *b.*

KIMUTATÁS

A «MÁRIA DOROTHEA EGYESÜLET» VISSZAÉRKEZETT GYŰJTŐÍVEIRŐL.

(Tizenhatodik közlemény.)*

A *4882.* sz. íven. Gyűjtő: Tokár Ilona. R. N. 30 kr. Tokár Józsefné 1 frt. Tokár József 1 frt. Fehérvári Istvánné 50 kr. N. N. 20 kr. Tokár Ilona 50 kr. *Összesen 3 frt 50 kr.*

A *5392.* sz. íven. Gyűjtő: Szoták Jolán Kassán. Szoták Pál 2 frt. Majorszky Ferencz 50 kr. Molnár Mariska 1 frt 50 kr. F. T. 50 kr. Simkó Kálmán 2 frt. Török János 1 frt. Török Margit 1 frt. Szalyovich József 3 frt. Bánóczi Slachta László 1 frt. Fink Gyula 1 frt. Szoták, hadnagy, 2 frt. *Összesen 15 frt 50 kr.*

A *5458.* sz. íven. Gyűjtő: Fáylné Hentaller Mariska főv. tanítónő. Dr. Purt Iván 1 frt. Kurike Pauline 2 frt. Özv. Szabó Richardné 2 frt. Stultz Frieda 2 frt. Fáylné Hentaller Mariska 2 frt. *Összesen 9 forint.*

Az *5826.* sz. íven. Gyűjtő: Nehrebeczky Mariska. Nehrebeczky Károly 50 kr. Nehrebeczky Ilona 50 kr. Prónay Károly 50 kr. Bittner László 1 frt. Kosztka V. 1 frt. Schmidt Kálmán 1 frt. Hahn Marie 50 kr. Jakab Elekné 50 kr. Walter Vilma 50 kr. *Összesen 6 forint.*

A *5993.* sz. íven. Gyűjtő: Szabó Ilona T.-Várkony 10 kr. N. N. 20 kr. Ignátz József 20 kr. Haasz Mariska 10 kr. Vimmer Ilka 30 kr. Schvartz Albert 40 kr. Auspitz Matild 5 kr. Fráter Lujza 20 kr. Singer Sarolta 20 kr. Szabó Pálné 10 kr. Tóth Ilona 30 kr. Goldner Mór 20 kr. N. N. 10 kr. Klein Ignácz 20 kr. Auspitz Berta 50 kr. Pollák Mór 20 kr. Kelemen L. 30 kr. Klein Julia 20 kr. Hajduska József 20 kr. N. N. 20 kr. N. 20 kr. N. 20 kr. N. N. 20 kr. Ifj. Vay Ferencz 20 kr. Lővy Ignácz 20 kr. Kántor Lajos 20 kr. Rózsa 10 kr. *Összesen 5 frt 55 kr.*

A *6015.* sz. íven. Gyűjtő: Dobszay Mariska Pécsváradon. Dobszay Mariska 2 frt. Heindlhoffer József 1 frt. Preindl Gyula 40 kr. Löffer Jenő 10 kr. Dobszay Antal 40 kr. Prunauer Viktor 10 kr. Csonka István 50 kr. Opermann Mihály 40 kr. Buziás Mária 20 kr. Ley Géza 20 kr. Nyamjai János 25 kr. Petrovits István 20 kr. Horváth György 20 kr. Horváth Béla 20 kr. Petrovics József 20 kr. Kelemen András 40 kr. Szekeres Mari 20 kr. Kálmándy Lajosné 1 frt. Schreyer Paula 20 kr.

* A megelőző közleményeket l. az 1887. évf. VI—VII. f. 323—28., VIII. f. 386—94., IX. f. 449—57., X. f. 498—520., az 1888. évf. I—II. f. 65—80., III. f. 148—60., IV. f. 214—28., V. f. 273—84., VI. f. 339—64., VII. f. 414—424., VIII. f. 474—483., IX—X. f. 530—560. és az 1889. évf. I—II. f. 66—80., III. f. 132—44., IV. f. 193—204 és V. f. 257—68. lapjain. *Szerk.*

Meyer Ferencz 20 kr. Schirm János 20 kr. Reinfeld Imre 1 frt. Alt és Böhm 1 frt. Dobszay Nándor 30 kr. Mitzky Mór 30 kr. Skaritza Nándor 10 kr. Hoffmann Lajos 1 frt. Lőffer József 20 kr. Tamássy Ferenczné 2 frt. Kristián György 25 kr. Delyi Anna 50 kr. Ley Irma 50 kr. Eckenfels János 20 kr. Gonda János 20 kr. Vajda Ferencz 10 kr. Ichrig Ernő 1 frt. Czirják Mari 50 kr. Spissich Jánosné 50 kr. Gneth Márton 50 kr. *Összesen 18 frt 70 kr.*

A *6290.* sz. íven. Gyűjtő: Tost Ilona Pécsváradon. Tost Gyula 1 frt. Tost Gyuláné 1 frt 50 kr. Tost Aurél 50 kr. Blum Jánosné 20 kr. Lévay Lajosné 40 kr. Mayer Anna 1 frt. Mayer Károly 1 frt. Pritz Józsefné 1 frt. Horváth 1 frt. Kiss Aladárné 1 frt. Tost Ilona 2 frt 60 kr. Ihrig Vilmos 1 frt. Ihrig Sarolta 50 kr. Ihrig Ernő 50 kr. Dr. W. Gergely kir. főmérnök 1 frt. *Összesen 14 frt 20 kr.*

A *6317.* sz. íven. Gyűjtő: Fentzl Ilon, áll. tanítónő, Dubniczon. Andreidesz Giza 15 kr. Andreidesz János 50 kr. Pankovits Béla 50 kr. Klein Erna 10 kr. Teschler Cziczelle 50 kr. Makovin 20 kr. Spirizta J. 20 kr. Pentzl Mária 20 kr. Oravetz Józsi 1 frt. N. Nemcsányi 10 kr. Bossányi 40 kr. Janovicsek József 15 kr. Pottornyay 10 kr. Varennay 10 kr. V . . y Jenny 20 kr. Halus Gyula 20 kr. M. M. 20 kr. N. N. 10 kr. Tormay Ottó 30 kr. Telegdy Béla 15 kr. Fentzl Ilon 75 kr. *Összesen 6 frt 10 kr.*

A *6476.* sz. íven. Özv. Mészáros Alajosné áll. el. isk. tanítónő Újpesten: *2 forint.*

A *6558.* sz. íven. Gyűjtő: Krausz Róza áll. ovónő Galgóczon. Krausz Róza 50 kr. Apfel Albert 50 kr. Herzog József 1 frt. N. N. 30 kr. R. 30 kr. H. F. 50 kr. J. 40 kr. R. Z. 50 kr. Z. P. 50 kr. Wild 60 kr. Hirschfeld J. 50 kr. V. V. 1 frt. P . . ó Z . . . b . . r 50 kr. Sessler S. 60 kr. St. J. 1 frt. G. U. 40 kr. N. N. 50 kr. F. W. 30 kr. Szeszler G. 60 kr. Kohn S. 20 kr. L. Eisler 60 kr. P. y. G. 30 kr. Braunnstein Berta 30 kr. N. N. 10 kr. *Összesen 12 forint.*

A *6617.* sz. íven. Gyűjtő: Lővey Erzsi Félegyházán. Nagy László 20 kr. Reviczky Ottó 40 kr. Zólyomi Simon 50 kr. Fleischmann 30 kr. Frankó József 31 kr. Sartóságos 20 kr. Mihilovits Kálmán 20 kr. Bánhidy Kálmán 50 kr. Lővey Erzsi 1 frt 39 kr. *Összesen 4 forint.*

A *7057.* sz. íven. Gyűjtő: Szegfy Emmi polg. l. isk. tanítónő Fiuméban. Gleinboverky E. 2 frt. Hadfy Imréné 1 frt. Deisz Sándor 1 frt. Marsik Laura 1 frt. Tóth Gézáné 1 frt. Herczegh L. 1 frt. Tóth Elemér 4 frt. N. T. Bancze 2 frt. Szegfy Kanya Emilia 1 frt. Győry Elek 50 kr. Kiss József 50 kr. *Összesen 15 forint.*

A *7151.* sz. n. gy. íven: Vanke Sándor erdőmester Nyerges-Ujfalun. *1 forint.*

A *7251.* sz. n. gy. íven. Gyűjtő: Stőhrer Irma állami tanítónő Aranyos-Rákoson. Tamásy Jánosné 1 frt. Deáky Albertné 1 frt. Andraschervszky nővérek 1 frt. Stőhrer Irma 50 kr. *Összeg 3 frt 50 kr.*

A *7276.* sz. n. gy. íven. Gyűjtő: Halászné Tanos Irma Makón. Névtelen 50 kr. Halászné Tanos Irma 2 frt. Horváth Illés 50 kr. Halász 50 kr. Schlesinger 50 kr. Bóna J. 50 kr. Kási Gyula 50 kr. Juhász György 30 kr. Ficsór József 1 frt. Kúsz Sámuelné 50 kr. Özv. Halász Mihályné 1 frt. Kúsz Sámuel 50 kr. Erdei János 50 kr. Klé András 20 kr. Károlyi Jánosné 50 kr. Borovicsényi Kamil 1 frt. *Összesen 10 frt 30 kr.*

A *7393.* sz. n. gy. íven. Gyűjtő: Ürményi Emilia Budapesten. Cséri

Istvánné 5 frt. Eiser Eduard 2 frt. Duk Gyuláné 3 frt. Rolár Viktória 2 frt. Prasser Józsefné 2 frt. Dr. Wittmann Mórné 2 frt. Ürményi Emilia 2 frt. Geller József 2 frt. N. N. 50 kr. N. N. 1 frt. X. Y. 50 kr. Holtzer N. 1 frt. Roth Fülöp 50 kr. Illés Istvánné 1 frt. *Összesen 24 frt 50 kr.*

A *7540.* sz. n. gy. íven. Gyűjtő: Zaremba Gabriella. Ruff Ferenczné 50 kr. Sipos Emilné 50 kr. Zaremba Gabriella 1 frt. *Összesen 2 forint.*

A *7559.* sz. gy. íven. Gyűjtő: Koncz Gyula. N. N. 50 kr. Klein Mózes 30 kr. Lebovitz Márton 40 kr. Papp Gyula 30 kr. Hutschenreiter 30 kr. Koncz Gyula 50 kr. *Összesen 2 frt 30 kr.*

7883. sz. n. gy. íven. Gyűjtő: Cziple Jolán. Kovássy Istvánné 1 frt. Cziple Ottil 1 frt. Szalgházy Józsefné 1 frt. Szőllősy Erzsébet 1 frt. Szaplonczay Istvánné 1 frt. Zanathy Gáborné 1 frt. Szőllősy Antalné 2 frt. Flacher Ágostonné 2 frt. Nagy Györgyné 1 frt. Cziple Jolánta 1 frt. *Összesen 12 forint.*

A *8162.* sz. n. gy. íven: Gyűjtő: Geréb Márton Kolozsváron. Geréb Márton 1 frt. Geréb Mártonné 1 frt. Pünkösti Jenő 50 kr. Rettegi László 10 kr. Kele Berta 1 frt. Geréb Ilona 40 kr. Montbach Jenő 50 kr. Br. Nyáry László 1 frt. Bethlen József 50 kr. *Összesen 6 forint.*

A *8173.* sz. n. gy. íven. Gyűjtő: Hegyessy Gizella. Politzer S. 1 frt. Pusztay 50 kr. Buzáth Márton 1 frt. Grünwald Zsigmondné 1 frt. Mandel Pálné 1 frt. E. Gy. 1 frt. Kahan Rozália 60 kr. Illyasevichné 1 frt. N. N. 50 kr. Dr. Hegyessy Sámuelné 40 kr. *Összesen 8 forint.*

A *8727.* sz. n. gy. íven: Baktsi Gáspár kir. közjegyző Csík-Szeredán *2 forint.*

A *9150.* sz. n. gy. íven. Gyűjtő: Ladomérszky Mariska Szegeden 50 kr. Ladomérszky Ilona 50 kr. Kertusch Manó 1 frt. Rainer 50 kr. Abaffy 50 kr. Szabó 40 kr. Jakabffy 30 kr. Ekker 40 kr. Fleischer 30 kr. Kern Ilonka 50 kr. Danner Anna 50 kr. Mérey Lujza 20 kr. Özv. Tóth Józsefné 20 kr. Csiszár Gyuláné 40 kr. Farkas István 30 kr. Mertz 1 frt 20 kr. Csongor Olga 50 kr. Ménesné 50 kr. Mayer Ferencz 50 kr. Sándor Lajos 30 kr. Bódy Gáborné 30 kr. Röllmann Antal 50 kr. Palecskó Krivácsy A. 1 frt. Schärtl 20 kr. Mátray Lajos 50 kr. Dr. Burger Péter 50 kr. Sztojka János 30 kr. Keszely Erzsébet 40 kr. *Összesen 13 frt 20 kr.*

A *9295.* sz. gy. íven. Gyűjtő: Tóth Mariska N.-Récsén. Csima Hayden Mari 2 frt 50 kr. Ifj. Tóth István 45 kr. Hayden Mihály 1 frt. Millyénine 50 kr. Keindl Janka 1 frt. Molnár János 50 kr. Talabér Kálmán 2 frt. Baán 1 frt. Tóth Mariska 1 frt 25 kr. *Összesen 10 frt 20 kr.*

A *9825.* sz. n. gy. íven. Gyűjtő: Rácz Ilona Csorváson 30 kr. Rácz Aurélia 20 kr. Reményik B. 50 kr. Prokopcsák Tekla 20 kr. Kovács Albertné 20 kr. Kovácsik Jánosné 20 kr. Freitag Jánosné 20 kr. Bakos Juliska 30 kr. Jánosi Jánosné 30 kr. Grócz Imréné 50 kr. Gremsperger Józsefné 50 kr. *Összesen 3 frt 40 kr.*

A *11059.* sz. n. gy. íven: Kálozdy nővérek Budapesten *2 forint.*

A *11431.* sz. n. gy. íven: Nemessányi Jenny Komárom *1 forint.*

A *11895.* sz. n. gy. íven. Gyűjtő: Szemere Anna S.-A.-Ujhely. Füzesséry Károly 20 kr. Szemere Gyula 1 frt. Guilleaume Béla 1 frt. Hreblay Anna 1 frt. Szemere Anna 1 frt 10 kr. Szemere Géza 1 frt. Vékey Jolán 1 frt. Tischler Mária 1 frt. Tischler Matild 1 frt. Gundeffingen István 1 frt. Ujlakyné 20 kr. Szemere Amália 1 frt. Szemere József 1 frt.

Thuránszky 1 frt. Dr. Thuránszky Adolf 1 frt. Olcsváry Gizella 1 frt. Nyeviczkey Pál 50 kr. *Összesen 15 forint.*

A *13222.* sz. íven: Kálnay Nándor el. isk. igazgató, Budapesten. Tanítói pályájának 25-ik évfordulója alkalmából: *50 forint.*

A *13307.* sz. íven. Gyűjtő: Keresztessy Csilla Kolozsvárott 1 frt. Gámán Jolán 50 kr. Tamási Kata 50 kr. Ormós Mariska 50 kr. N. N. 1 frt. Dunky Kálmánné 50 kr. Boér Ilona 50 kr. G. Zsigmond 50 kr. Tamási és Voith 1 frt, *Összesen 6 forint*

A *13470.* sz. íven. Gyűjtő: Tóth János Alsó-Mislyén. Duschek János 50 kr. Tóth Jánosné 20 kr. Novák Istvánné 20 kr. Vinoszlavszky Józsefné 20 kr. *Összesen 1 frt 30 kr.* (A 10 kr. postadíjt levonva) marad *1 frt 20 kr.*

A *13512.* sz. íven. Gyüjtő: N. N. Budapesten. Mikádó 10 kr. Suhancz 10 kr. Tücsök 10 kr. Parasztkisasszony 10 kr. Eleven ördög 10 kr. *Összesen 50 krajczár.*

A *13549.* sz. íven: Bóbita Endre tanár Kis-Márton *1 forint.*

A *13557.* sz. íven. Gyűjtő: Krehnyay Adolf Budapesten 30 kr. N. N. 20 kr. H. B. 20 kr. L. G. 10 kr. N. R. 10 kr. W. M. 30 kr. B. Dániel 10 kr. P. Anna 20 kr. *Összesen 1 frt 50 kr.*

A *15456.* sz. íven: Szabó M. Ferencz Budapesten *1 forint.*

A *15829.* sz. íven. Gyűjtő: Kruglamér Kálmán Esztergom. Ivanits Gyula 30 kr. Bitter Imre 20 kr. K. S. 30 kr. V. A. 20 kr. N. N. 20 kr. K. K. 30 kr. Hertelendy Gyula 50 kr. Szégi Pál 20 kr. Obert Zsigmond 20 kr. Horváth Dezső 50 kr. Bóna Miklós 20 kr. Dick Mór 20 kr. Binetter Jakab 10 kr. Binetter Márk 30 kr. Dr. Szende Adolf 50 kr. Fürst Adolf 30 kr. Fürst Ignátz 20 kr. Haverland 30 kr. Takáts Gyula 20 kr. *Összesen 5 frt 20 kr.*

A *15989.* sz. íven. Gyűjtő: Poós Géza Hódmező-Vásárhely 40 kr. Wilheim Arnold 40 kr. Farkas Elek 20 kr. N. N. 20 kr. *Összesen 1 frt 20 kr.*

A *16175.* sz. íven. Gyűjtő: Polyánszky Bella M.-Szigeten 1 frt. Hitter Győzőné 1 frt. Jánosy Győzőné 40 kr. Todorovits testvérek 50 kr. Valaki 20 kr. N. N. 17 kr. N. N. 21 kr. Páll Mária 1 frt. Bárány Sándor 80 kr. X. Y. 40 kr. S. M. 1 frt. N. N. 30 kr. Vajay Endre 40 kr. K. Ella 50 kr. Volosz Anna 40 kr. Csoma Jolán 40 kr. Tanbes Lázár 20 kr. Ifj. Orott István 50 kr. Fejér Zsigmond 50 kr. Dobsa István 20 kr. *Összesen 10 frt 8 kr.*

A *16797.* sz. íven. Gyűjtő: Kopeczek József áll. főnők Nagy-Károlyban 30 kr. Gergye József 20 kr. Lovász János 30 kr. Malitsky József 30 kr. Briolya Károly 20 kr. Ferencz 30 kr. Asztalos 30 kr. Maczko 20 kr. Dlankóczy 20 kr. Fleucher Márton 30 kr. Zwettau Antal 40 kr. Schwarcz Armin 1 frt. Sofoweik Sándor 20 kr. Gaal K. 10 kr. Novák Kázmér 20 kr. Bakay Dezső 40 kr. Szemerédy Ferencz 30 kr. Nemessánszky István 30 kr. Molnár Kálmán 20 kr. Roman János 20 kr. Gyulay János 30 kr. Schmadlena József 20 kr. Milotitz Mátyás 30 kr. Platz Ferencz 20 kr. *Összesen 6 frt 90 kr.*

A *17112.* sz. íven. Gyűjtő: Pietránszky Gizella Nagyváradon. Miskolczy B. 50 kr. Knapp Ferencz 50 kr. Lomitz Manó 50 kr. Dr. Berger Ignácz 50 kr. Egy valaki 50 kr. Mild 1 frt. Schmada 1 frt. *Összesen 4 frt 50 kr.*

A *17241.* sz. íven. Csermák Kálmán lelkész Tót-Komlóson *2 forint.*

A *17447.* sz. íven. Gerecz Lajos Homonnán *50 krajczár.*

A *18037.* sz. íven. Gyüjtő: Vay Julia Szolnokon. Tóth István 20 kr. N. 30 kr. Kiss Sándorné 50 kr. N. F. 50 kr. Stein Mór 20 kr. Papp Sándor 50 kr. N. N. 20 kr. Schwartz Kálmán 50 kr. K. Anna 30 kr. Feuer E. 20 kr. Kurtz Soma 50 kr. Engel és Tolnai 30 kr. Sailly György 30 kr. Steiner Jakab és fiai 30 kr. Csapó Etel 20 kr. Komitzky 30 kr. Morgenstern S.-né 20 kr. Juhász Lajosné 30 kr. Lővinger Eliásné 20 kr. Ifj. Vay Ferencz 20 kr. Becher Zsigmondné 50 kr. Tornyos Józsefné 30 kr. Vay Ferenczné 20 kr. Külső-Szolnokmegyei takarékpénztár 2 frt. *Összesen 9 frt 20 kr.*

Az *1948.* sz. íven: Dittrich József Kassán 5 frt. Króh Róza Zala-Egerszegen *10 forint.*

Az *13537.* sz. íven: Nikelszky Mari Nyiregyházán *1 forint.*

A *237.* sz. n. gy. íven. Gyűjtő: Farádi Vörös Hiador áll. főnök Hódmezővásárhelyen. Vörös Hiador 50 kr. Horn Vilmos 50 kr. Lang József 20 kr. Mandl Ignácz 50 kr. Gaal Péter 20 kr. Gönczy József 20 kr. *Összesen 2 frt 10 kr.*

A *660.* sz. íven. Gyűjtő: Erdélyi Vilmos áll. főnök Mezőhegyesen. Sándor Antal 2 frt. Láda Imre 50 kr. Erdélyi Vilmos 2 frt. Spielberger Ignácz 1 frt. Dreyer József 50 kr. N. N. 20 kr. Rajniss János 1 frt. Szilágyi János 1 frt. Vretsey S. 1 frt. *Összesen 9 frt 20 kr.*

A *692.* sz. íven: A csurgói esp. tanító-egyesület *2 forint.*

A *704.* sz. íven: A «Heves Nagykúnsági ev. ref. egyházmegyei tanítóegylet» *5 forint.*

A *4465* sz. íven. Gyűjtő: Klamper Zsigmond áll. főnök Perbetén. Dr. Kircz Gyula 50 kr. Klamper Zsigmond 1 frt. Baumőhl Ignácz 50 kr. Troper 20 kr. Neumann Teczi 50 kr. Szkotnyiczky Ilona 50 kr. «Igazság» társasjáték résztvevői Szt.-Miklóson 1 frt 80 kr. *Összesen 5 forint.*

A *6057.* sz. íven. Gyűjtő: Tiszay Kálmán, m. áll. v. főmérnök, Aradon. Tiszay Kálmán 1 frt. Klenkhart 50 kr. Nubez Károly 50 kr. Honheiser 50 kr. *Összesen 2 frt 50 kr.*

A *6385.* sz. íven. Gyűjtő: Pirkler József, mérnök, Nyiregyházán. Bárány Eamu 1 frt. Szalkay Zsigmond 1 frt. Halasi Lajos 1 frt. Pirkler József 1 frt. *Összesen 4 forint.*

A *7202.* sz. íven. Gyűjtő: Schwarcz Irma, tanítónő, Kassán. II. a) leányosztály 2 frt 50 kr. Legányi Paula 50 kr. Kosztka Józsefné 50 kr. Kaiser 50 kr. Kaczvinszky Béláné 50 kr. Szinyey Bertalan, kanonok, 1 frt. *Összesen 5 frt 50 kr.*

A *7463.* sz. íven. Gyűjtő: Valihóra Teréz, tanítónő, Mártonvásáron 2 frt. Latyák J. plébános 2 frt. *Összesen 4 forint*

A *8409.* sz. íven. Gyűjtő: Kovács Jolán, tanítónő, Kisújszálláson. Kovik Berta 1 frt. Kovács Jolán 1 frt. Domokos Lajosné 1 frt. *Összesen 3 forint.*

A *9470.* sz. íven. Gyűjtő: Eckerlein Lujza, nevelőnő, Nagy-Récsén. Molnár János 50 kr. Özv. Weissenböckné 1 frt. Weissenböck Irma 50 kr. Weissenböck Gyula 50 kr. Eckerlein Lujza 3 frt. *Összesen 5 frt 50 kr.*

A *10265.* sz. íven. Gyűjtő: Osváth Imre, ev. ref. nyug. esperes és lelkész, Sarkadon. Mózes Ferencz 10 kr. Kováts Kálmán 10 kr. Horváth Sándor 10 kr. Molnár Imre 10 kr. Keresztesi Sándor 10 kr. Dayka Mátyás 10 kr. Fekete József 10 kr. Mózes Gábor 10 kr. Horváth Ferencz 10 kr.

Debreczeni Gábor 10 kr. (Az V. és VI. elemi isk. tanulók confirmáláskor) *Összesen 1 forint.*

A *9812.* sz. íven. Gyűjtő: Tóth Imre, állomásfőnök, Kavarán-Szakul. Tóth Imre 2 frt. Hausnoi Rezső 50 kr. Glück Móritz 50 kr. Korongh Henrik 1 frt. Spitzer Márkus 20 kr. Schaar Mór 20 kr. Reiter Zsiga 50 kr. Sándor János 50 kr. Freudafil H., közjegyző, 50 kr. Leitner József 20 kr. Spitzer K. 30 kr. Naschitz Ödönné 30 kr. Háry Mihály 1 frt. Lalinszky 30 kr. Viller Károly 30 kr. Weisz Károly 50 kr. Dr. Leitner 50 kr. Nedella 30 kr. Weisz Adolf 40 kr. *Összesen 10 forint.*

A *11212.* sz. íven. Gyűjtő: Géhl György, áll. főnök, Rákó-Pribóczon. Géhl György 1 frt. Labáth József 1 frt. Ozváth Károly 50 kr. Géhl Kardos Mária 50 kr. J. Eisler Bruder 1 frt. *Összesen 4 forint.*

A *11926.* sz. íven. Gyűjtő: Schmeiszer Józsefné, gőzhajózási ügynökné, Duna-Földváron. Schmeiszer Józsefné 1 frt. Szille Honóra 1 frt. Bencze István 1 frt. Reitber C. 1 frt. Búsz Imréné 1 frt. Ráth Györgyné 1 frt. Murin Istvánné 1 frt. Heismann Mihályné 1 frt. Kristóf Lászlóné 1 frt. *Összesen 9 forint.*

A *12798.* sz. íven. Gyűjtők: Klimek Győző, Kirchgessner Amál és Deszike Kis-Terenne. Dr. Schrúfeld Mórné 20 kr. Kirchgessner nővérek 50 kr. Institórisz Róza 20 kr. Bogenglück Katicza 20 kr. Patakiné 20 kr. Beck Fülöpné 20 kr. Tamupy László 20 kr. Bornemisza Lajosné 20 kr. Buóczy Margit 20 kr. Németh 20 kr. Polacsek Rebeka 20 kr. Gertrudné 20 kr. Holletsek Margit 20 kr. Cimason János 20 kr. C. B. 20 kr. Mihátsáhmon 20 kr. Klinkártné 20 kr. Jerovits Kornélné 1 frt. Csernyiné 20 kr. Kubics Ágnes 1 frt. Klein Béláné 1 frt. Markovits Mariska 1 frt. Ritter Lina 50 kr. Homor Anna 30 kr. Hangonyi Jolán 20 kr. Bajzáth Gáborné 20 kr. Weisz Juliska 20 kr. Mosdosy Imréné 20 kr. Névtelen 20 kr. Borbás Györgyné 20 kr. Lintner Erzsébet 20 kr. Paulovits Adámné 20 kr. Bálint Istvánné 20 kr. Rónai 50 kr. *Összesen 11 forint.*

A *17715.* sz. íven: Szánthó Albert, birtokos, Békésen *50 forint.*

A *19057.* sz. íven: Márton Gyula, áll. főnök, Jászkiséren *1 forint.*

A *19097.* sz. íven. Gyűjtő: Szegedi Gyula Kolozsvár. Olasky József 50 kr. Borsos Árpád 2 frt. Gekerle Ede 50 kr. Vajday Samu 50 kr. König Samu 20 kr. Gráf János 50 kr. Kucske Mihály 20 kr. N. N. 20 kr. Karáctonyi Mariska 1 frt. *Összesen 5 frt 60 kr.*

A *19277.* sz. íven: Lőwy Dávid *40 krajczár.*

A *19284.* sz. íven. Gyűjtő: Bárkány Gyula vas. hivatalnok. Vázsonyi János 50 kr. Kun József 30 kr. Szontagh Aladár 20 kr. Schneider István 10 kr. Seelenfreund Vilmos 30 kr. Puhy Zoltán 10 kr. Bárkány Gyula 50 kr. (A 10 kr. postadíjt levonva) *összesen 1 frt 90 kr.*

A *19739.* sz. íven. Gyűjtő: Eleméry Aurélné Nagyváradon. Eleméry Aurélné 1 frt. Sal Ferenczné 1 frt. Favriczin Dezsőné 1 frt. Széher Józéfa 1 frt. Czifra Gerőné 1 frt. Cs. Z. 50 kr. N. N. 10 kr. K. K. 10 kr. B. B. 15 kr. Remánfy Rezsöné 1 frt. Krasznay Mihályné 50 kr. Eleméry nővérek 65 kr. *Összesen 8 forint.*

A *16129.* sz. íven: a sióvidéki ev. tanítói kör *2 forint.*

A *19918.* sz. íven: Gaszner Sándor Jolsván *2 forint.*

A *19548.* sz. íven: Balogh Antal, kanonok, Nyitrán *1 forint.*

A *13734.* sz. íven. Gyűjtő: Révész Márton áll. polg. isk. tan. Gal-

góczon. N. 50 kr. Steiner H. Fornóny 1 frt. Steiner Albert 1 frt. Steiner Regin 50 kr. Klein Eugenia 1 frt. *Összesen 4 forint.*

Gyűjtő: Dancs Samu polg. isk. igazgató, Nagy-Enyeden.

Steibel Emmi *14340.* sz. ívén: Barabás S. 10 kr. Steibel Emmi 20 kr. Wokál Jánosné 20 kr. *Összesen 50 krajczár.*

A *14338.* sz. íven. Gyűjtő: Lőte Vilma 20 kr. Lőte Melinda 20 kr. Lőte Piroska 20 kr. Adler Piroska 20 kr. Adler Tibor 20 kr. *Összesen 1 forint.*

A *14337.* sz, íven. Gyűjtő: Grünfeld Máli. Grünfeld Lipótné 20 kr. Dr. Mátyás Mihályné 20 kr. N. N. 20 kr. Reich Mihályné 20 kr. Rikhárd Mihályné 20 kr. *Összesen 1 forint.*

Szathmári Bella *14336.* sz. ívén: Lázer Róbert 1 frt. Cs. L. 10 kr. Erdődi Ilona 20 kr. N. N. 20 kr. N. N. 20 kr. N. N. 30 kr. *Összesen 2 forint.*

Grün Johanna *14330.* sz. ívén: N. N. 20 kr. Török Bertalanné 1 frt. Kerekes Mihályné 50 kr. Grünn A. Samuné 30 kr. *Összesen 2 forint.*

Straub Erzsi *14331.* sz. ívén: Ifj. Winkler Jánosné 50 kr. Fánta Józsefné 50 kr. Pásztóhi Mariska 30 kr. Fodor Miklósné 40 kr. T. Sándorné 50 kr. N. N. 30 kr. Straub Erzsi 20 kr. *Összesen 2 frt 70 kr.*

Asztalos Anna *14332.* sz. ívén: Asztalos Anna 10 kr. Vásárhelyi M. 1 frt. Bosztritsány Lajosné 40 kr. *Összesen 1 frt 50 kr.*

Tóth Berta *14333.* sz. ívén: Nádory Vilmosné 50 kr. Özv. Zejk Károlyné 1 frt. Dr. Magyari Károlyné 50 kr. Harmath Miklósné 30 kr. Jeney Elekné 50 kr. *Összesen 2 frt 80 kr.*

Müller Irénke *14334.* sz. ívén: Özv. Dr. Dunogányné 1 frt. Özv. Manghisné 1 frt. Miksa Zsuzsa 1 frt. Kiscsori Lajos 20 kr. Müller Mihályné 50 kr. Müller Irén 10 kr. Müller Ida 20 kr. *Összesen 4 forint.*

Lőrincz Lujza *14335.* sz. ívén: Sajder Józsefné 20 kr. Fogarasy Albertné 30 kr. Debreczeny Kálmánné 20 kr. Lepsényi Jánosné 20 kr. Lőrincz Lujza 20 kr. Lőrincz K. 20 kr. *Összesen 1 frt 30 kr.*

A Dancs Samu, igazgató úr rendelkezésére bocsátott íveken begyűlt *összeg 18 frt 80 kr.*